ANKARA ANLAŞMASI
L'ACCORD D'ANGORA

1921 - 2021

20 Ekim 1920 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nın Yüzüncü Yıldönümü, bizi, ikili ilişkilerimizin bu belirleyici dönemine eğilmeye davet etmektedir. Bugün Fransa'nın Ankara Büyükelçisiyim; dün Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı Arşivler Müdürüydüm ama ben aynı zamanda bir Ankaralıyım, Ankara'da doğdum ve kendimi Ankaralı hissediyorum. Bu yıldönümünün, ortak tarihimizin bu sayfasını oluşturan belgeleri ve bunları yazmış olan şahsiyetleri keşfetmek (yeniden keşfetmek) fırsatını bizlere sunmasını dilerim.

Bu Anlaşma, Kanuni Sultan Süleyman ve Birinci François dönemine dayanan, birçok yüzyıllık dostluğun tekrar kurulmasına olanak verdiği gibi ülkelerimiz, yeni Türkiye Cumhuriyeti ve Fransa, arasında diplomatik ilişkilerin oluşturulmasının da yolunu açmıştır.

Bu Anlaşma, aynı zamanda, buna benzer geçiş dönemlerinde, diplomasi mekanizmasının barışa hizmet etmek üzere nasıl kullanıldığını bizlere göstermektedir. Bu "Ankara Anına" ("*moment Angora*") gelebilmek için hakikaten bir geleceği görme, bir inanç, bir uzlaşı sanatı gerektiği gibi, kadın ve erkek şahsiyetlerin kendilerinin de kişisel olarak bu "ana" müdahil olmaları gerekiyordu. Bunların hepsi vatanseverdi ve pek çoğu aynı zamanda, Fransız tarafındakiler Türk dostu, Türk tarafındakiler de hem Frankofon hem de Fransa dostuydular.

"Savaş sonrası Savaş"ı durdurma isteği ile hareket eden Fransız siyasiler, diplomatlar ve süreci kolaylaştırıcı diğer şahsiyetler, 1919'dan itibaren yükselen Türk Milli Hareketinin ne anlama geldiğini, başkalarından önce anlamışlardı. Bu, pek yakında, Ankara'da veya o zamanki adıyla *"Angora"*da şekillenecek olan kendi Hükümetiyle, Modern Türkiye'nin bağımsızlığına doğru kararlı adımlarla ilerleyen bir Milli Hareket idi.

Karşı karşıya gelen bu kahramanların hassas ve değişken bir ortamda müzakereleri başlatma ve olumlu sonuçlandırma kararlılığı gerçekten takdire şayandır. 1920'den itibaren, peş peşe gelen birkaç anlaşmanın ardından ve eski mebus, Henry Franklin-Bouillon'un 1921'de Anadolu'ya yapmış olduğu birkaç seyahatten sonra, taraflar 20 Ekim'de Ankara Anlaşması'nın imzalanmasını başarıyorlar.

Fransa'nın Kilikya'dan geri çekilmesini karara bağlayan Ankara Anlaşması, uzun vadede, iki Cumhuriyet'imiz arasındaki ikili ilişkinin sadece bir temel taşıdır. Bu ilişki, daha başka ikili ve çok taraflı anlaşmaların imzalanmasıyla ve karşılıklı olarak 1925'te Paris'e ve Ankara'ya Büyükelçilerimizin atanması ile resmileşecektir.

Ankara Anlaşması'nın imzalanması, iki ülke ve iki halkın arasındaki bağların gücünü anlamayı arzulayanlar için değerli bir andır. İmzasından 100 sene sonra, her türlü koşulda ilişkilerimizi sürdürmek adına beraber çalışmak ve onları zenginleştirmek için bizlere ilham vermeye devam etmelidir.

Hepinize keyifli bir sergi ziyareti dilerim.

Hervé Magro

Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi

Le centenaire de la conclusion de l'accord d'Angora, le 20 octobre 1921, nous invite à nous pencher sur un moment déterminant de notre relation bilatérale. Ambassadeur de France en Turquie aujourd'hui, directeur des archives du ministère de l'Europe et des Affaires étrangères hier, mais aussi Ankariote de naissance et d'adoption, je souhaite que cet anniversaire nous donne l'occasion de (re)découvrir les textes et les personnages qui ont écrit cette page de notre histoire commune.

Cet accord permet de renouer le fil d'une amitié plusieurs fois séculaire remontant à Soliman le Magnifique et François Ier et ouvre la voie à l'établissement de relations diplomatiques entre nos deux pays, la nouvelle République de Turquie et la France.

Il illustre la mécanique diplomatique déployée au service de la paix, dans de tels moments de transition. Pour parvenir à ce « moment Angora », il a en effet fallu une prescience, une conviction, un art du compromis, mais aussi l'implication personnelle d'hommes et de femmes qui, tous patriotes, étaient aussi pour beaucoup d'entre eux turcophiles du côté français, et francophones et francophiles du côté turc.

Animés par la volonté d'arrêter « la guerre après la guerre », les politiques, diplomates et autres facilitateurs français saisissent ainsi, avant d'autres, ce que signifie le mouvement national turc qui se lève dès 1919 : une marche décisive vers l'indépendance de la Turquie moderne, actée bientôt par la mise en place d'un gouvernement à Ankara ou « Angora ».

La détermination des protagonistes pour entamer et mener à bien des négociations dans un contexte délicat et mouvant est de fait remarquable : c'est après des accords préalables successifs à partir de 1920 et plusieurs voyages en Anatolie de l'ex-député Henry Franklin-Bouillon en 1921, que les deux parties parviennent à la conclusion de l'accord d'Angora le 20 octobre.

Angora, qui acte le retrait français de Cilicie, n'est toutefois que la pierre fondatrice de la construction, dans le temps long, de la relation bilatérale entre nos deux Républiques. Celle-ci devra encore être formalisée par d'autres accords, bilatéraux et multilatéraux, et la nomination en 1925 de nos ambassadeurs respectifs à Paris et à Ankara.

La conclusion de l'accord d'Angora est précieuse à qui souhaite comprendre la force des liens qui unissent nos deux pays et nos deux peuples. Elle doit continuer, cent ans après, à nous inspirer pour coopérer en toutes circonstances à leur maintien et leur enrichissement.

Bonne visite à toutes et à tous.

Hervé Magro

Ambassadeur de France en Turquie

"Şu halde, genel siyasi durum açısından değerlendirildiğinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arasında memnuniyetle imzalanmış olan bu anlaşma, şüphesiz dünya barışı açısından da etkili bir faktör olacağı için son derece önemli bir anlaşmadır.

Considérée [...] au point de vue de la situation politique générale, l'entente qui vient d'être si heureusement conclue entre le Gouvernement de la République et le Gouvernement de la Grande Assemblée nationale, revêt un caractère de la plus haute importance par le fait qu'elle constituera sans nul doute un facteur de paix mondiale.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Aristide Briand'a gönderdiği Ankara Anlaşmasının imzalanmasını selamlayan 23 Aralık 1921 tarihli mektubu.

Mustafa Kemal Pacha, lettre adressée à Aristide Briand et saluant la signature de l'accord d'Angora, le 23 décembre 1921.

"Fransız halkının 14 Temmuz Ulusal Bayramı, ruhlarında özgürlük ve bağımsızlık aşkını taşıyan bütün halkların bayramıdır.

La Fête nationale du 14 juillet du peuple français est la fête de tous les peuples qui portent dans leur âme l'amour de la liberté et de l'indépendance.

Fransız temsilcisi Louis Mougin'in, 1922'de Ankara'da düzenlediği Fransız Milli Günü resepsiyonunda, Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşmadan alıntı.

Mustafa Kemal Pacha, extrait de son discours prononcé à l'occasion de la réception organisée par le représentant français à Ankara, Louis Mougin, le jour de la fête nationale française en 1922.

KRONOLOJİ
CHRONOLOGIE

General Franchet d'Espérey et ministrelli İngiliz kumandanı Cadoke İstanbul'da geçiş, 8 Şubat 1919

Le général Franchet d'Espérey et les troupes d'occupation alliées remontent à Çanakkale Rue de Paris (Istiklal Caddesi), 8 février 1919

Atatürk'ün İzmir'i kurtardığı, İzmirliler 1920

Un poste militaire à Aydınlı, vers 1920

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015556

Fransız işgal komutanlarının general Franchet d'Espérey'nin İstanbul'a varışı, 8 Şubat 1919

Arrivée du général Franchet d'Espérey à Istanbul, 8 février 1919

Atatürk'ün Samsun'dan ayrılışı, 19 Mayıs 1919

Départ de Mustafa Kemal de Samsun, 19 mai 1919

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015557

Antep'te Fransız topçu birlikleri, İzlerleri Şubat 1921

L'artillerie de l'armée française à Antep, vers février 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015560

Diliçoğlan kalesinden komuta merkezi, İzlerleri Şubat 1921

Le poste de commandement de Iskelibin (Diliçoğlan), vers février 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015559

Milas'a (Tarmuzsuz, Şaşkın ve Sormin) Yatağı karşısında Fransız Ordusu, 1919

Milas (Tarmuzsuz, Şaşkın et Sormin) surplombé du château de Versailles, 24 juin 1919

gallica.bnf.fr/ark

Antep'te FT Renault tankları, İzlerleri Şubat 1921

Deux chars FT Renault à Antep, vers février 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015561

Fransız Ordusu'nun Kilis'teki Karargâhı, 1921

Le quartier général français à Kilis, 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015562

1918

30 Ekim 1918: Müttefikler ile Osmanlı Devleti arasında Mondros Mütarekesi imzalanır. Anlaşmanın hükümleri, Osmanlı'nın savaşlara İttifak Devletleri tarafından mütareke tarihinde işgal edilmemiş bölgelerde geri çeker (özellikle Anadolu) ve stratejik bölgelerin müttefikler tarafından işgaline imkân verir.

***30 octobre 1918** : L'armistice de Mudros est signé entre les Alliés et l'Empire ottoman. Les clauses prévoient notamment la réduction des frontières ottomanes aux régions non conquises par les armées alliées (essentiellement l'espace anatolien) et l'occupation par les Alliés des régions stratégiques.*

13 Kasım 1918: İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyan askerlerinin gemiler İstanbul'a girer. İttifak güçlerinin işgali yavaş yavaş başlar.

***13 novembre 1918** : Les flottes britannique, française, grecque et italienne entrent à Istanbul et une occupation interalliée se met progressivement en place.*

Kasım 1918: Fransız birlikleri Kilikya'ya çıkarlar.

***Novembre 1918** : Les troupes françaises débarquent en Cilicie.*

1919

Ocak-Ağustos 1919: Paris'te Barış Konferansı düzenlenir. Önceliğe verilen konu Almanya ile barışın sağlanması olur. Doğu Sorunuyla ilgili hiçbir karar alınmaz ve bu konu ileri bir tarihe bırakılır. Doğu Sorununu ele almak için İttifak Devletleri arasında düzenlenen konferanslar daha sonra Paris, San Remo ve Londra gibi farklı şehirlerde gerçekleştirilir.

***Janvier-août 1919** : La Conférence de la Paix est organisée à Paris. La priorité est donnée à la conclusion de la paix avec l'Allemagne. Les questions orientales ne donnent lieu à aucune décision et sont reportées à des conférences interalliées ultérieures se réunissant de manière itinérante entre Paris, San Remo, Londres, etc.*

1 Kasım 1919: "Doğu'daki Topraklar" (" *Territoires de l'Est*") (Antep, Maraş ve Urfa), Fransız birlikleri tarafından işgal edilir.

***1er novembre 1919** : Occupation des « Territoires de l'Est » (Antep, Maraş et Urfa) par les troupes françaises.*

5-6 Aralık 1919: François Georges-Picot ve Mustafa Kemal Sivas'ta buluşurlar.

***5-6 décembre 1919** : Rencontre entre François Georges-Picot et Mustafa Kemal à Sivas.*

1920

Misak-i Milli Beyannamesi, 28 Ocak 1920

La Pacte national, 28 janvier 1920

Büyük Millet Meclisinin Ankara'da açılışı, 23 Nisan 1920

Ouverture de la Grande Assemblée nationale à Ankara, 23 avril 1920

20 Ocak 1920: İtilaf Devletleri arasında müzakere edilen barış koşullarına karşı, Türk ulusal hareketinin taleplerini içeren *Misak-i Milli* İstanbul'da toplanan son Osmanlı Meclisi-i Mebûsanı tarafından kabul edilir.

***20 janvier 1920** : Adoption par la dernière assemblée nationale ottomane d'un Pacte national énonçant les revendications turco-nationalistes face aux conditions de paix débattues entre Alliés.*

23 Nisan 1920: Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) kurulur. İstanbul'dan bağımsız bir Türk hükümetinin kurulması, mevcut duruma karşı gelen Türk ulusal hareketinin bir parçası olur. "Müdafaa-i Hukuk" ismini alan bu hareket, 1919'da Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde oluşur ve çeşitli Kongrelerde şekil alır. Müttefikler tarafından hazırlanan barış anlaşmasında, Anadolu topraklarının Yunanistan ve Ermenistan lehine bölünmesi ve Avrupa devletlerinin müdahaleleri öngörülmüştür. Türk ulusal hareketi bu koşullara karşı mücadele amacını güder.

***23 avril 1920** : Fondation de la Grande Assemblée nationale (GAN) à Ankara. La création d'un gouvernement turc indépendant de celui d'Istanbul intervient dans le sillage d'un mouvement de contestation turco-nationaliste, le mouvement de la « Défense des droits », qui se développe en 1919 dans plusieurs régions de l'Anatolie et se structure lors de différents congrès. Le mouvement lutte alors contre le démantèlement des territoires anatoliens au profit de la Grèce et de l'Arménie et contre les ingérences européennes prévues dans les conditions de paix établies par les Alliés.*

29 Mayıs 1920: General Gouraud ve Mustafa Kemal, Robert de Caix tarafından müzakere edilen yirmi günlük bir ateşkesi kabul ederler.

***29 mai 1920** : Un armistice de vingt jours est négocié par Robert de Caix et conclu entre le général Gouraud et Mustafa Kemal.*

Sevr antlaşmasının taslağı

Carte du traité de Sèvres

Archives du ministère des Affaires étrangères, archives privées, 289, Courcoux, 86

10 Ağustos 1920: Müttefikler ve Osmanlı Hükümeti arasında Sevres Antlaşması imzalanır. Anlaşma Osmanlı Ordusunun feshedilmesini, Kuzeydoğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan Devletinin kurulmasını, Güneydoğu'da özerk bir Kürt Devletinin kurulmasını öngörür. Ayrıca, İmparatorluğun reform sürecine eşlik edecek Kontrol Komisyonların oluşturulması hükmünü içerir. Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık arasında imzalanan Üçlü Antlaşma ise Anadolu'nun büyük bir bölümü üzerinde Fransa ve İtalya için ekonomik imtiyaz bölgeleri öngörür. Ankara hükümetinin derhal reddettiği bu anlaşma, ne İstanbul hükümeti ne de Müttefikler tarafından onaylanmaz ve hiçbir zaman yürürlüğe girmez.

***10 août 1920** : Le traité de Sèvres est signé entre les Alliés et le gouvernement impérial ottoman. Il dissout l'armée ottomane, prévoit la création d'une Arménie indépendante dans le nord-est de l'Anatolie, d'un État kurde autonome dans le sud-est et la création de commissions de contrôle pour accompagner la réforme de l'Empire. L'accord tripartite signé entre la France, l'Italie et le Royaume-Uni prévoit des zones de privilèges économiques pour la France et pour l'Italie sur une large partie de l'Anatolie. Ankara rejette immédiatement ce traité qui n'est ratifié ni par le gouvernement d'Istanbul, ni par les Alliés et n'entre jamais en vigueur.*

1921'de Londra Konferansı'nda Aristide Briand

Aristide Briand à la conférence de Londres de 1921

gallica.bnf.fr/BnF

1921'de Londra Konferansı'nda Bekir Sami Bey

Bekir Sami Bey à la conférence de Londres de 1921

gallica.bnf.fr/BnF

Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması

Accord d' Angora signé entre la Turquie et la France le 20 octobre 1921

TC Dışişleri Bakanlığı Arşivleri

1921

11 Mart 1921: Londra'da Bekir Sami Bey-Aristide Briand Anlaşması imzalanır.

***11 mars 1921** : Signature de l'accord Bekir Sami Bey-Aristide Briand à Londres.*

20 Ekim 1921: Fransa ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti arasında Ankara anlaşması diye adlandırılan bir anlaşma imzalanır. Bu anlaşma, Fransa'nın Kilikya'dan feragat ettiğini teyit eder ve Türkiye ile Suriye arasındaki sınırı belirler. Fransa'nın bölgeden çekilmesi, daha fazla katliama mahal olan korkusu ile on binlerce Hristiyan'ın bölgeden ayrılmasına sebep olur.

***20 octobre 1921** : Signé entre la France et le gouvernement de la GAN, l'accord dit d'Angora entérine le retrait de la France de Cilicie et délimite la frontière entre la Turquie et la Syrie. Ce retrait français provoque l'exil de dizaines de milliers de chrétiens qui fuient la région par crainte de subir de nouveaux massacres.*

"Anadolu'da Yunan mağlubiyeti", Le Petit Journal Illustré, 24 Eylül 1922

"La débâcle grecque en Asie mineure", Le Petit Journal Illustré, 24 septembre 1922

gallica.bnf.fr/BnF

İki asır Yunan Kurtuluşunun Anıtı Kral'ın gelişiyle, İzmirliler 1922

Deux siècles grecs consacrés quitteront Anka(r)a pour Krystal, automne 1922

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015444 et A0015445

1922

1922 Sonbaharı: Bir dizi askeri, siyasi ve diplomatik olaylar sonunda, Türk "Kurtuluş Savaşımı" sona erdiği teyit edilir:

- Mudanya Mütarekesi (11 Ekim),
- Türk birliklerinin İstanbul'a girişi (19 Ekim),
- Osmanlı Hükümetinin sona ermesi (1 Kasım),
- Ulusaloı Türkiye ile Müttefikler arasında barış müzakerelerinin başlaması (13 Kasım).

***Automne 1922** : Une série d'événements militaires, politiques et diplomatiques consacrent la fin de la « guerre de libération » turque :*

- *l'armistice de Mudanya (11 octobre),*
- *l'arrivée des troupes turco-nationalistes à Istanbul (19 octobre),*
- *la déchéance du gouvernement impérial (1er novembre),*
- *le début des négociations de paix entre la Turquie nationaliste et les Alliés (13 novembre).*

Ismet Paşa, Lozan konferansları açılışında konuşmasını yapıyor, 1922

Ismet Pacha quittant le casino lors de l'ouverture de la conférence de Lausanne, 1922

gallica.bnf.fr/BnF

Lozan konferansı: Kapıdan İsmet Paşa ve Lord Curzon, 1923

Lord Curzon et Ismet Pacha à l'entrée du Château d'Ouchy où a lieu la conférence, 1923

gallica.bnf.fr/BnF

Lozan Konferansı: Kapıdan İsmet Paşa ve Lord Curzon, 1923

Lord Curzon et Ismet Pacha à l'entrée du Château d'Ouchy où a lieu la conférence, 1923

gallica.bnf.fr/BnF

Lozan Konferansı'nda İsmet Paşa ve Lord Curzon, 1923

Lord Curzon et Ismet Pacha à la table de la conférence, 1923

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Courcoux, A0015444 et A0015445

1923

24 Temmuz 1923: Müttefikler ile Türkiye arasında Lozan Antlaşması imzalanır.

***24 juillet 1923** : Le traité de Lausanne est conclu entre les Alliés et la Turquie.*

Ekim 1923: Başkenti Ankara olan Türkiye Cumhuriyeti ilan edilir ve Müttefikler İstanbul'u terk ederler.

***Octobre 1923** : Fondation de la République de Turquie avec Ankara pour capitale et évacuation d'Istanbul par les Alliés.*

1. TBMM birinci toplantısı hali, İzlerleri 1922-1923

Le premier parlement turc à Kilis, vers février 1921 (1re session de la première Grande Assemblée nationale de Turquie, vers 1922-1923)

ASKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Ankara/Fransız Arşivleri ve Belgeler Kataloğu

1925

Gaston Doumergue
Président de la République Française

1926 Türk-Fransız antlaşmasının imzalanmasına için İsparyolit Doumergue'ye gönderilen davet mektubu, Paris, Ekim 1925

Lettre officielle du président du Conseil Doumergue adressant les pouvoirs à Albert Sarraut, pour la signature des accords Franco-turcs de 1926

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Archives Ambassades, 147

1925: Fransa ile yeni Türkiye arasında diplomatik ilişkiler tesis edilir:

- 6 Şubat 1925: Cevat Bey, Güven Mektubunu sunar.
- 2 Mayıs 1925: Fethi Bey, Güven Mektubunu sunar.
- 20 Mayıs 1925: Albert Sarraut, Güven Mektubunu sunar.

***1925** : Établissement des relations diplomatiques entre la France et la Turquie :*

- *6 février 1925 : Remise des lettres de créance de Cevat Bey*
- *2 mai 1925 : Remise des lettres de créance de Fethi Bey*
- *20 mai 1925 : Remise des lettres de créance d'Albert Sarraut*

> Eski Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak Fransa Cumhuriyeti'nin yetkisi altına konulan ülkeler ile Türkiye arasında iyi komşuluk ilişkilerini düzenlemek için, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile uyumlu olarak hareket etmek arzusunu da taşıyarak, bu sonuca ulaşabilmenin en güvenilir yolunun bir Sözleşme imzalamak olacağını düşündük.
>
> *Et désirant de concert avec le Gouvernement de la République Turque régler les rapports de bon voisinage entre la Turquie et les Pays détachés de l'Empire Ottoman et placés sous l'autorité de la République Française, nous avons pensé que le plus sûr moyen d'atteindre ce résultat serait de conclure une Convention.*

1926

18 Şubat ve 30 Mayıs 1926: Türkiye-Suriye sınırına ve Fransa ile Türkiye arasındaki "İyi Komşuluk" ilişkilerine dair Jouvenel Anlaşması imzalanır.

***18 février et 30 mai 1926** : Accords Jouvenel sur la frontière turco-syrienne et les relations de « bon voisinage » entre la France et la Turquie.*

ANLAŞMA
ACCORD

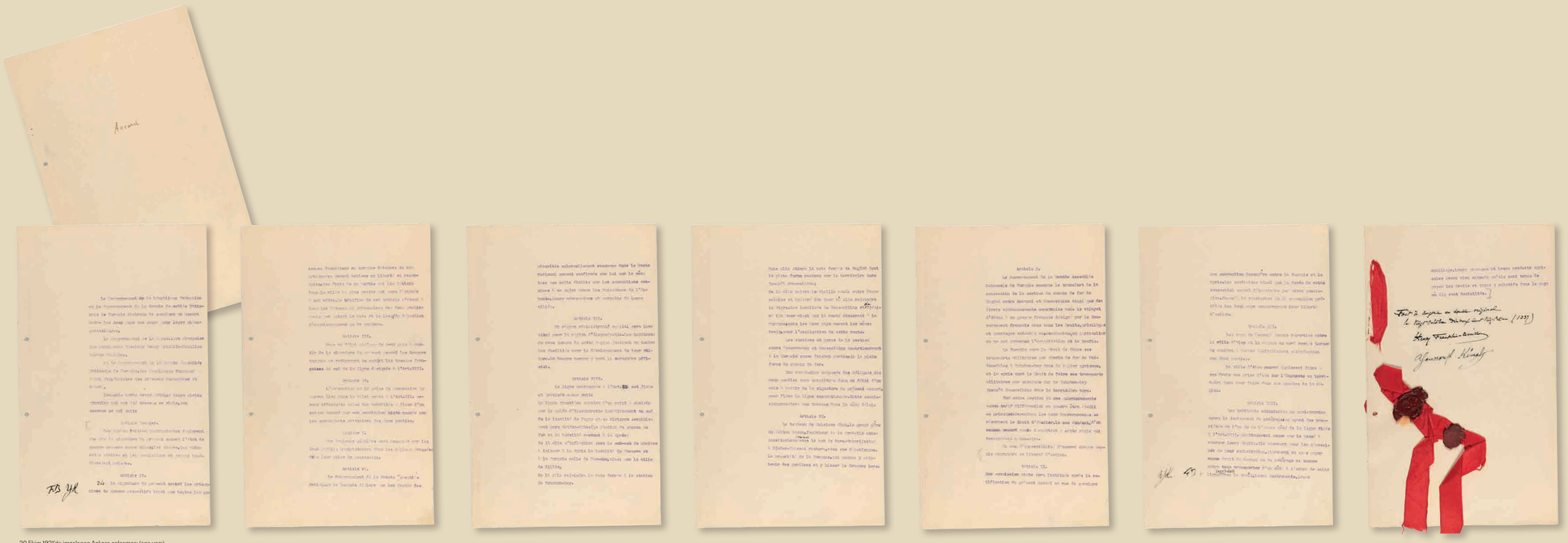

20 Ekim 1921de imzalanan Ankara anlaşması (ana yazı).
Accord d'Angora signé le 20 octobre 1921 (texte principal).
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. des traités, TRA19210013-001

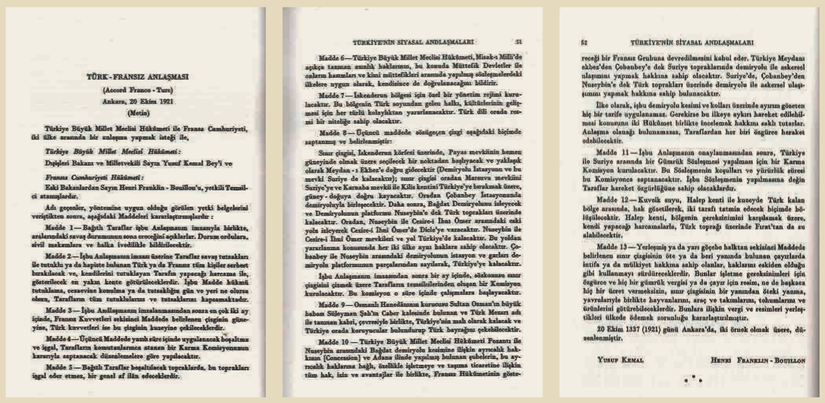

TÜRK - FRANSIZ ANLAŞMASI
(Accord Franco - Turc)
Ankara, 20 Ekim 1921
(Metin)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti, iki ülke arasında bir anlaşma yapmak isteği ile,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti :

Dışişleri Bakanı ve Milletvekili Sayın Yusuf Kemal Bey'i ve

Fransa Cumhuriyeti Hükümeti :

Eski Bakanlardan Sayın Henri Franklin - Bouillon'u, yetkili Temsilci atamışlardır.

Adı geçenler, yöntemine uygun olduğu görülen yetki belgeleri veriştikten sonra, aşağıdaki Maddeleri kararlaştırmışlardır :

Madde 1 — Bağlı Taraflar işbu Anlaşmanın imzasıyla birlikte, aralarındaki savaş durumuna son vereceğini açıklarlar. Duruma ordular, sivil makamlara ve halka ivedilikle bildirilecektir.

Madde 2 — İşbu Anlaşmanın imzası üzerine Taraflar savaş tutsakları ile tutsaklık ya da hapiste bulunan Türk ya da Fransız tüm kişiler serbest bırakılacak ve, koşullerini tutuklayan Tarafın yapacağı harcama ile, gösterilecek en yakın kente götürülecektirler. İşbu Madde hükmü tutuklama, esaretine konulma ya da tutsaklığın gün ve yeri ne olursa olsun, Tarafların tüm tutuklularına ve tutaklarını kapsamaktadır.

Madde 3 — İşbu Anlaşmanın imzalanmasından sonra en çok iki ay içinde, Fransa Kuvvetleri ekinteki Maddede belirtilen çizgiden güneyden, Türk kuvvetleri ise bu çizgiden kuzeyine çekilecekleridir.

Madde 4 — Üçüncü Maddede yazılı süre içinde uygulanacak boşaltma ve işgal, Tarafların konuşturulmasına atanan bir Karma Komisyonunun kararıyla saptanacak: düzenlemelere göre yapılacaktır.

Madde 5 — Bağlı Taraflar boşaltılacak topraklarda, bu toprakları işgal eder etmez, bir genel af ilân edecekleridir.

Madde 6 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Misak-ı Milli'de açıkça tanınan azınlık haklarının, bu konuda Müttefik Devletler ile ayrıca kanunlar ve kimi müttefikleri arasında yapılmış sözleşmelerdeki ilkelere uygun olarak, koşullarca da doğrulanacağını bildirir.

Madde 7 — İskenderun bölgesi için özel bir yönetim rejimi kurulacaktır. Bu bölgenin Türk soyundan gelen halkı, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıktan yararlanacaktır. Türk dili orada resmi bir niteliğe sahip olacaktır.

Madde 8 — Üçüncü maddede sözü geçen çizgi aşağıdaki biçimde saptanmış ve belirlenmiştir:

Suur çizgisi, İskenderun körfezi üzerinde, Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve yaklaşık olarak Meydan - ı Ekbes'e doğru gidecektir (Demiryolu İstasyonu ve bu merkez Suriye de kalacaktır); suur çizgisi oradan Marmara mevkiini Suriye'ye ve Karaaba mevkii ile Kilis kentini Türkiye'ye bırakmak üzere, güney - doğuya doğru kayacaktır. Oradan Cobanbey İstasyonunda demiryoluyla birleşecektir. Daha sonra, Bağdat Demiryolunu izleyecek ve Demiryolunun platformu Nusaybin'e dek Türk toprakları üzerinde kalacaktır. Oradan, Nusaybin ile Cezîre-i İbni Ömer arasındaki eski yolu izleyerek Cezîre-i İbni Ömer'de Dicle'ye varacaktır. Nusaybin ile Cezîre-i İbni Ömer merkezi ve yol Türkiye'de kalacaktır. Bu yolda yararlanma konusunda her iki ülke aynı haklara sahip olacaktır. Cobanbey ile Nusaybin arasındaki demiryolunun istasyon ve garları demiryolu platformunun paraşelmesinden sayılarak, Türkiye'ye kalacaktır.

İşbu Anlaşmanın imzasından sonra bir ay içinde, atakonun suur çizgisini çizmek üzere Tarafların temsilcilerinden oluşan bir Komisyon kurulacaktır. Bu komisyon o süre içinde çalışmaları başlayacaktır.

Madde 9 — Osmanlı Hanedânının kurucusu Sultan Osman'ın büyük babası Süleyman Şah'ın Caber kalesinde bulunan ve Türk Menzil adı ile tanınan kabri, çevresiyle birlikte, Türkiye'nin malı olarak kalacak ve Türkiye orada koruyucular bulundurup Türk bayrağını çekebilecektir.

Madde 10 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Fransız ile Nusaybin arasındaki Bağdat demiryolu kısmıne ilişkin ayrıcalık hakkını (Concession) ve Adana ilinde yapılmış bulunan çubukrayı, bu ayrıcalık haklarına bağlı, özellikle işletmeye ve taşımacılıkla ilgili tüm hak, iade ve avantajlar ile birlikte, Fransız Hükümetinin göstereceği bir Fransız Grubuna devredilmesini kabul eder. Türkiye Meydanı ekbes'den Cobanbey'e dek Suriye topraklarında demiryolu ile askersel ulaşımın yapmak hakkına sahip olacaktır. Suriye'de, Cobanbey'den Nusaybin'e dek Türk toprakları üzerinde demiryolu ile askersel ulaşımın yapmak hakkına sahip bulunacaktır.

İlke olarak, işbu demiryolu kesimi ve kolları üzerinde uyumu gösteren bıç bir tarife uygulanamaz. Gerekirse bu ilkeye uykın hareket edilebilmesi konusunu iki Hükümet birlikte incelemek hakkını sahlı tutarlar. Anlaşma olanağı bulunmaması, Taraflardan her biri ögürce hareket edebilecektir.

Madde 11 — İşbu Anlaşmanın onaylanmasından sonra, Türkiye ile Suriye arasında bir Gümrük Sözleşmesi yapılması için bir Karma Komisyon kurulacaktır. Bu Sözleşmenin koşulları ve yürürlük süresi bu Komisyonun saptanacaktır. İşbu Sözleşmenin yapılmasına değin Taraflar hareket özgürlüğüne sahip olacaklardır.

Madde 12 — Kuvvetli suyu, Halep kenti ile kuzeyde Türk kalan bölge arasında, hah gösterilerek, iki tarafı tatmin edecek biçimde belirtilecektir. Halep kenti, bölgenin gereksinimini karşılamak üzere, kendi yapacağı harcamalarla, Türk toprağı üzerinde Fırat'tan da su alabilecektir.

Madde 13 — Yerleşmiş ya da yarı göçebe halktan sekinsizi Maddede belirtilmen sınır çizgisinin öte ya da beri yanında bulunan çayırlarda istifa ya da mülkiyet hakkına sahip olanlar, haklarını eskiden olduğu gibi kullanmayı sürdürecekleridir. Bunlar işletme gereksinimleri için öşürce ve hiç bir gümrük vergisi ya da çayır için resim, ne de başkaca hiç bir ürünü vermeksizin, sınır çizgisinin bir yanından öteki yanına, yavrularıyla birlikte hayvanlarını, araç ve takımlarını, tohumlarını ve ürünlerini götürebilecekleridir. Bunlara ilişkin vergi ve resimleri yerleştikleri ülkede ödemek zorunluğu kararlaştırılmıştır.

20 Ekim 1337 (1921) günü Ankara'da, iki örnek olmak üzere, düzenlenmiştir.

Yusuf Kemal — Henri Franklin - Bouillon

İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve açıklamaları ile birlikte Türkiye'nin siyasal andlaşmaları (1920-1945)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1983.

> Bu Anlaşma ile, Birinci François'nın, Fransız Devrimi'nin ve Napolyon'un politikaları olan, Fransa'nın geleneksel Doğu politikasına yeniden dönmüş olduk...
>
> *Par cet accord, nous avons renoué la politique traditionnelle de la France en Orient, qui fut celle de François Ier, celle de la Révolution, celle de Napoléon...*

Fransa Cumhuriyeti'nin Suriye'deki Yüksek Komiseri General Couraud'nun, Ankara Anlaşması hakkındaki sözleri
Général Couraud, haut-commissaire de la République française en Syrie, au sujet de l'accord d'Angora

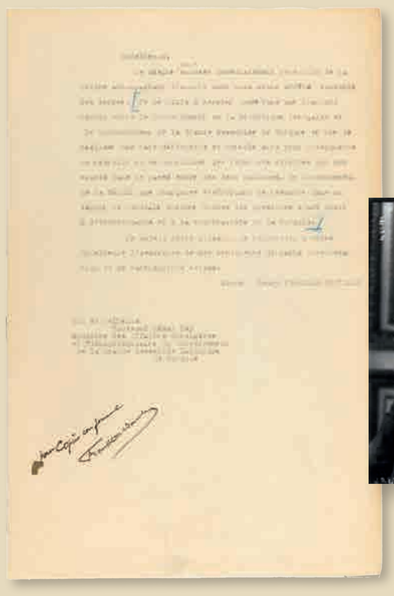

20 Ekim 1921 anlaşmasına ek, Franklin-Bouillon'un Yusuf Kemal'e mektubu

Lettre de Franklin-Bouillon à Yusuf Kemal accompagnant l'accord du 20 octobre 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. des traités, TRA19210013-100-01

Henry Franklin-Bouillon 1917'de

Henry Franklin-Bouillon vers 1917

gallica.bnf.fr/BNF

Yusuf Kemal Bey 1920'de

Yusuf Kemal Bey vers 1920

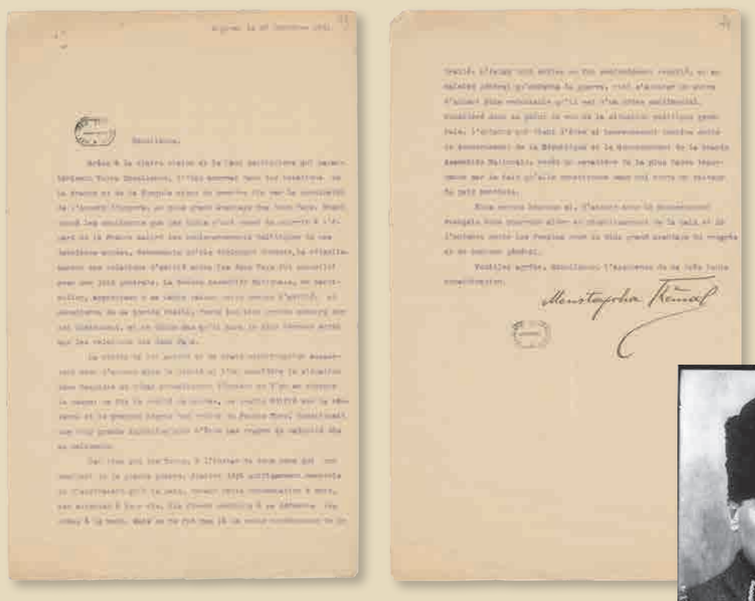

Mustafa Kemal'in Türk-Fransız anlaşmasının imzalanmasını kutlayan Aristide Briand'a mektubu, 23 Aralık 1921

Lettre de Mustafa Kemal à Aristide Briand saluant la signature l'accord d'Angora, le 23 décembre 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, archives privées, 335, Briand, 44

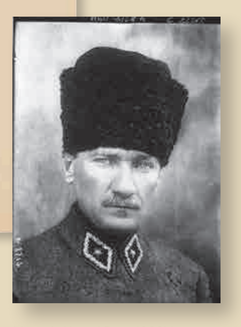

Mustafa Kemal Paşa 1922'de

Mustafa Kemal Pacha vers 1922

gallica.bnf.fr/BNF

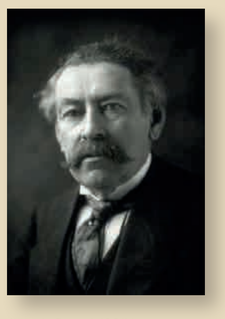

Aristide Briand, 1921'de

Aristide Briand, vers 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, série Q : portraits photographiques, A007886 © Isabey

"Ben de sizin gibi ümit ediyorum ki, Fransa Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında nihai ve sürdürülebilir bir barışı gerçekleştirilmek amacıyla imzalanmış olan bu anlaşma, iki ulus arasındaki geçmişte mevcut olan sıkı bağları yeniden kurmak ve güçlendirmek sonucunu doğuracaktır.
Zira, Fransız Hükümeti Türkiye'nin bağımsızlığı ve egemenliği ile ilgili tüm sorunları, dostane bir anlayış düşüncesiyle çözmeye gayret etmektedir...

Je me plais à espérer comme vous que l'accord conclu entre le Gouvernement de la République française et le Gouvernement de la Grande Assemblée de Turquie en vue de réaliser une paix définitive et durable aura pour conséquence de rétablir et de consolider les relations étroites qui ont existé dans le passé entre les deux nations, le Gouvernement de la République française s'efforçant de résoudre dans un esprit de cordiale entente toutes les questions ayant trait à l'indépendance et à la souveraineté de la Turquie...

Henry Franklin-Bouillon'nun, Türkiye Büyük Millet Meclis'i Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı ve Tam yetkili Temsilcisi, Ekselansları Yusuf Kemal Bey'e, 20 Ekim 1921 Anlaşması çerçevesinde yazdığı mektup.

Lettre d'Henry Franklin-Bouillon à Yusuf Kemal Bey, Ministre des Affaires étrangères et Plénipotentiaire du Gouvernement de la Grande Assemblée nationale de Turquie à l'occasion de l'accord du 20 octobre 1921.

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. des traités, TRA19210013-100-01

23 Aralık 1921'de, Mustafa Kemal Paşa Aristide Briand'a Ankara Anlaşması'nın imzalanmasından ötürü bir teşekkür mektubu yollar. Bu anlaşmanın Ankara'da "genel bir sevinç" ile karşılandığının altını çizer: "*Türkiye Büyük Millet Meclisi, özellikle, bu dostluk nişanesinin taşıdığı yüksek değeri takdirle ve gerçek kapsamının bilincinde olarak, bu belgeye en büyük ümitlerini bağlar ve bu anlaşmanın iki ülke arasındaki ilişkilerde son derece mutlu bir etkiye sahip olacağından şüphe etmez*". Mustafa Kemal Paşa, Doğu'daki istikrarsızlığa Sèvres Antlaşmasının yol açtığını hatırlatır ve bu anlaşmanın: "*doğumundan itibaren hükümsüz olmaktan kurtulamayacak kadar büyük bir haksızlık teşkil ettiğini*" söyler. TBMM Başkanı, mektubuna şu barış mesajıyla son verir: "*Şayet Fransız Hükümeti ile mutabakat halinde, ilerlemeye ve genel mutluluğa en büyük hizmeti yaparak, barışın ve halklar arasındaki anlayışın yeniden kurulmasına yardımcı olabilirsek, mutluluk duyacağız*".

1918-1919: SAVAŞTAN SONRAKİ SAVAŞ

1918-1919 : LA GUERRE APRÈS LA GUERRE

Ateşkes ve konferanslar

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'yla beraber olan Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri (Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık) arasında dört yıl süren çatışmaya son verir. Muzaffer Müttefikler Osmanlı Anadolu'sunun çeşitli stratejik noktalarını işgal ederler. 13 Kasım 1918'de İtilaf donanmasına bağlı yaklaşık elli gemi Boğazları geçerek İstanbul'un merkezine yerleşirler. Yavaşça devreye giren bir işgal başlar. Osmanlı Başkentinin idaresini yavaş yavaş devralır ve İmparatorluk hükümetinin yetkileri azalır. **Takip eden aylarda Fransız kuvvetleri Kilikya'ya (Çukurova) konuşlanır. İtalyanlar Antalya ve Konya'yı işgal eder. Yunan birlikleri ise İzmir bölgesine çıkartma yapar. İngiliz müfrezeleri de demiryolu hatları boyunca yerleşir**.

Aynı zamanda Paris'te düzenlenen Barış Konferansı, İtilaf Devletleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderiyle ilgili bir uzlaşmaya varmakta zorlanır. Halkların kendi kaderini tayin etme hakkı gibi yeni ilkeler, eski genişlemeci mantıkla ve emperyalist güçlerin rekabeti ile çatışır. **Savaş sırasında İtilaf Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıtılması ve topraklarının paylaşılması ilkesini onaylayan gizli anlaşmalar yaparlar. Müttefikler arasında Fransa, Anadolu'nun belirli bölgelerinde siyasi ve kültürel nüfuzunu korumaya ve kendisine ekonomik avantajlar sağlamaya isteklidir**. Ayrıca Fransız Hükümeti Suriye, Lübnan ve Kilikya'yı içeren bir kontrol bölgesi kurmak için hak iddia etmektedir (1916 Sykes-Picot Anlaşmaları).

Kilikya'da Fransa, 1918-1920

"Suriye ve Kilikya. Fransa İşgaliyden tayyi edilen 'Lacaze' dikeleri" Le Petit Journal, Eylül, 11 Eylül 1920
"Suriye ve Cilicie. Les jalons de l'ancien régime que le France" Le Petit Journal, Eylül, 11 Eylül 1920
gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb328806812/date19200911/1

Fransa, Aralık 1918'de askerlerini Mersin ve Adana'ya doğru yönlendirir. **Paris'in amacı, bölgede baskın olan İngiliz birliklerine karşı Fransız mevcudiyetini ortaya koymaktır**. *Bagdadbahn* (Bağdat demiryolu) hattının geçtiği zengin bir tarım alanı olan Kilikya'nın **ekonomik ve ticari işletilmesini de üstlenmek amaçlardan biridir**.

Bu işgalin ikinci aşaması, Kasım 1919'dan itibaren "Doğu Toprakları"ndan (yani Maraş, Antep ve Urfa sancaklarından) **İngiliz birliklerinin ayrılması ile başlar**. Bunların yerini, Lübnan ve Suriye'deki Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud komutasındaki Fransız birlikleri alır.

Türk Ulusal Hareketi

1919-1920 yılları arasında yeni bir bölgesel dinamik, Güney Anadolu'daki Fransız varlığını yeniden tartışmaya açar.

Uğranılan askeri yenilgi ve yaşanan toprak işgalleri Türk-Osmanlı devletinde büyük bir siyasi krize yol açar. **Türk-Müslüman halkı içinde Anadolu'da direniş hareketleri daha Ateşkesin imzalanmasının hemen ertesinde başlar** ve Mayıs 1919'da Yunan birliklerinin İzmir'de karaya çıkmasından itibaren daha da büyür. Bu hareketler yavaş yavaş kendi aralarında birleşir ve çeşitli Kongrelerde kurumsallaşır. Bu kongrelerde, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) bu hareketi yönlendirmekte başı çeken liderlerden biri olduğu görülür. Anadolu'da ordunun terhisinden sorumlu olan bu Osmanlı generali, Bâb-ı Ali'nin uzlaşmacı politikasına karşı çıkar ve milli direniş hareketinin liderliğini üstlenir.

Bu hareketin etkisi altında, **20 Ocak 1920'de Osmanlı başkentinde, son kez toplanan Meclis-i Mebûsan, Müttefikler arasında tartışılmakta olan barış koşullarına karşı Türk milliyetçilerinin taleplerini dile getiren Misak-ı Milli'yi kabul eder**.

Ankara'da Büyük Millet Meclisinin oturduğu gizlenmiş yerleşimi, ardına yönelmiş uçlar kalıbı - Tahtakale - Ekim 1920
Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'nin oturduğu ve sağlığı ve iş Ulusal Meclisi'nin Ankara'daki yerleşimi, yıldız ucu şeklinde kalıbı, ardına yönelmiş uçlar - Ekim 1920
Archives du ministère des Affaires étrangères, Unité Courcel, A0200401

Önce Sivas'a ve Aralık 1919'dan itibaren Ankara'ya yerleşen Türk Ulusal Hareketi, hızlıca İstanbul'unkine paralel bir hükümet şeklini alır. **16 Mart 1920'de Ankara ile İstanbul arasındaki ilişki tamamen kopar**. Osmanlı Meclisini oluşturan milliyetçi milletvekillerinin çoğunluğu tutuklanır. Kaçabilenler Ankara'da buluşurlar ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden seçilerek gelen mebuslarla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni (TBMM) oluştururlar.

Türkiye-Suriye sınırında husumetin artması

Türk Ulusal Hareketinin ivme kazandığı ve yapılanmaya başladığı bu ortamda, Türkiye-Suriye sınırındaki Fransız varlığına karşı direnişler yoğunlaşmaya başlar. Bölgedeki Fransız kuvvetleri kısa bir zaman içinde kesintisiz bir gerilla direnişiyle karşı karşıya kalırlar. Mustafa Kemal Paşa'dan cesaret alan ve bölgenin önde gelenleri tarafından desteklenen bu silahlı gruplar ve milisler eski askerler, çeteler (gayri nizami birlikler) veya Kürt savaşçılardan oluşuyordu.

1920 yılında, General Gouraud komutasındaki birlikler bir taraftan Türk milliyetçilerinin saldırılarıyla karşı karşıya kalır.

Büyük Millet Meclisi'ni oluşturan Mustafa Kemal Paşa Ankara sokaklarında yürürken, kalıbın - 1920.
Mustafa Kemal Pacha, le futur président de la Grande Assemblée nationale, marche dans une rue à Ankara, vers 1920.
Archives du ministère des Affaires étrangères, Unité Courcel, A0200400

Aynı anda, General Gouraud Suriye'de de Fransız mandasının kurulmasına güçlü bir direniş gösteren protestoların artmasıyla baş etmek zorunda kalır. Buna rağmen, Paris Doğu'ya ilave askeri teçhizat ve askeri birlik yollamayı reddeder. **Fransa'daki kamuoyu gerçekten barış istemektedir** ve böylesine uzak harekât bölgelerinde daha fazla angajmana girmek konusunda isteksizdir.

İtilaf Devletleri ile İstanbul Hükümeti arasında 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan, ancak Ankara milliyetçileri tarafından reddedilen Sèvres Antlaşması, Fransızların Kilikya konusundaki tutumlarının bir derece değiştiğini göstermektedir. Anlaşma şartlarına göre, bu bölgenin büyük bir kısmı Osmanlı egemenliği altında kalacaktır. Buna karşılık, Fransa yine de güneybatı Anadolu'da geniş bir bölgede ekonomik avantajlar ve idari sorumluluklar elde eder.

RUSSIE
Mer Noire
Trabzon
Samsun
Sinop
Erzurum
Kars
Batum
Tiflis
Erzinjan
Sivas
Kayseri
Angora
Eskisehir
Brousse
Smyrne
Adana
Mersin
Alep
Mossoul
Bagdad
Mer Caspienne
Téhéran
Hamadan
Ispahan
Bassorah
Mer Rouge
Jérusalem
Jaffa
Port-Said
Le Caire
Alexandrie
Mer Méditerranée
Chypre
Rhodes
Crète
Malte
Tripoli
Tunis
Alger
Oran
Gibraltar
Tanger
Fez
Rabat
Mogador
Mer Noire
Mer Caspienne
Mer Rouge
Mer Méditerranée
Frontière
Mandat britanniques
Mandat français
Zone d'influence française en Arabie
Zone d'influence française en Turquie
Zone d'influence française en Perse
Zone d'influence française en Afrique
Zone d'influence française en Chine
Zone d'influence française en Indochine
Zone d'influence française en Amérique
Zone d'influence française en Océanie
Zone d'influence française en Europe
Zone d'influence française en Afrique du Nord
Zone d'influence française en Afrique occidentale
Zone d'influence française en Afrique équatoriale
Zone d'influence française en Afrique orientale
Zone d'influence française en Afrique australe
Zone d'influence française en Asie centrale
Zone d'influence française en Asie orientale
Zone d'influence française en Asie du Sud-Est
Zone d'influence française en Asie du Sud
Zone d'influence française en Asie occidentale
Zone d'influence française en Asie du Nord
Zone d'influence française en Asie du Sud-Ouest
Zone d'influence française en Asie du Nord-Ouest

1920-1921: KURTULUŞ SAVAŞI'NIN GÜNEY CEPHESİ

1920-1921 : LE FRONT SUD DE LA GUERRE D'INDÉPENDANCE

1919 yazında Mustafa Kemal Paşa, Sivas ve Erzurum Kongrelerinde yabancı işgalcilden kurtulmak üzere Milli Direniş çağrısını yaptığında, Fransız işgalinde olan bölge halkı heyecanla ilk katılan olmuş ve takviye istemişlerdir. Ancak, bölgedeki 13. Kolordu Qarnizonun elinde ne asker ne de silah vardır ve Komutanı milli mücadeleye katılma konusunda kararsızdır. Fransa ile girilecek çatışmanın, konvansiyonel bir savaşa dönüşmesinden endişe duyulur.

1918 sonrası Fransa tarafından Doğu'da yürütülen askeri mücadelelere hem metropol askerleri hem de Cezayir ve Senegal birlikleri katılmıştır. Ayrıca Fransız komuta heyeti Fransız üniforması altında dövüşmeye hazır ve Doğu Leyevnunda toplanma Ermenili gönüllülerini de kullanmıştır. Bu resim Ermeni leyevnunu göstermektedir.

Les guerres menées par la France en Orient après 1918 mobilisent des soldats de la métropole et des bataillons de tirailleurs algériens et sénégalais. Le commandement français peut également s'appuyer sur des volontaires de l'Empire ottoman prêts à combattre sous uniforme français et rassemblés au sein de la Légion d'Orient. Ici, la légion arménienne.

Coll. Meset Uyar

Fransız hafif piyadeleri

Tirailleurs français

Coll. Meset Uyar

Bir Senegal hafif piyade birliğini taşıyan gemi Mersin limanında, takriben 1920

Un bateau transportant un bataillon de tirailleurs sénégalais. à Mersin, vers 1920

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Coursud, A005354

Fransa'nın yeni sömürge yönetiminin elinde de işgal edilen bölgelerin kontrolünü sağlamak için daha fazla uygun askeri güç yoktur.

Rakibin bu kırılganlığının farkında olan **Mustafa Kemal Paşa, gerilla tipi mücadele başlatmak üzere halka düzensiz birlikler oluşturmaları için, 20 Ocak 1920 tarihli talimatla emir verir**. Ege'deki duruma karşın, Doğu'daki muharebeler böylece doğrudan Merkezi Hükümetin kontrolü altında cereyan eder.

Antep'te Fransız ordusunun seyyar kantini, takriben Şubat 1921

La cantine ambulante de l'armée française, à Antep, vers février 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Coursud, A003866

Antep'te Fransız ordusunun karargahı ve mevzi, takriben Şubat 1921

Le camp et le quartier général de l'armée française, à Antep, vers février 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Coursud, A003868

İlk önemli çatışma, 20 Ocak 1920'de Maraş'ta olur. Halkın ayaklanması sürprizi ile karşılaşan Fransız Qarnizonu, Ermenilerin desteği ile 20 gün kadar direndikten sonra, ateşkes talebinde bulunur ve 10- 11 Şubat'ın gecesinde şehri terk eder. Bu durumun karşısında panik olan Ermeni nüfus da arkalarından kaçar. Aceleye gelmiş bu tahliye çok zor kış ayları şartlarında ve ateş altında gerçekleşir ve yüzlerce kişinin ölmesine sebep olur.

Milli Hareketin Maraş'taki zaferi, 9 Şubat'ta Urfa'da bir ayaklanmayı doğurur. Fransızlar burada daha uzun süre direnirler. Beklenen takviye kuvvetleri gelmediği için, 11 Nisan'da teslim olup, şehri terk ederler. Fransız Birliği geri çekilirken, ateşkes anlaşmasını imzalamayan yerel aşiretlerin saldırılarına uğrar ve kırıp geçirilir. Nitekim, her iki tarafın da kur yaptığı Arap ve Kürt aşiretler taraflardan herhangi biriyle beraber hareket etmeyi reddeder.

Maraş ve Urfa'nın kurtuluşundan ve Antep'teki ayaklanmadan sonra, 1 Nisan'da gerilla bütün bölgeye, özellikle Adana'ya kadar yayılır. Çoğunluğu Ermeni nüfusundan oluşan, *Char* (Tufanbeyli) ve *Hatchin* (Saimbeyli) kasabaları kuşatılır. Köprülerin, tünellerin ve ulaşım yollarının korunmasından sorumlu olan Fransız birlikleri kesintisiz devam eden saldırıların hedefi olur. Pozantı'da konuşlanmış olan bir Fransız taburu, 28 Mayıs'ta teslim olur.

29 Mayıs 1920 tarihinde, hiçbir taraftaki gücün kesin bir avantaj sağlayamadığı için, geçici bir ateşkes düzenlenir: Türklerin elinde Adana ve Antep'e saldırmak için yeterince güç yoktur, Fransızlar ise bu iki merkezde kıstırılmış olup, dışarı çıkmayı göze alamazlar.

Gizli diplomatik müzakereler 1921'e kadar devam eder. Mart ayından itibaren, her iki taraf da mümkün olduğu kadar karşılıklı çatışmaya girmemeye çalışır. Türk Milli kuvvetlerinin, Yunanlılara karşı elde ettikleri belirleyici Kütahya-Eskişehir Savaşlarındaki zaferler (Haziran-Temmuz) ve Sakarya Muharebesi (Ağustos-Eylül) Zaferi, 20 Ekim'de imzalanan Ankara Anlaşması'nın içinde yapıldığı ortamdır.

Lorsque Mustafa Kemal Pacha lance, lors des congrès de Sivas et d'Erzurum de l'été 1919, son appel à la résistance contre l'occupant étranger, les populations des territoires sous occupation française sont les premières à y répondre avec enthousiasme et réclament des renforts. *Le 13e corps d'armée en garnison dans la région ne dispose toutefois ni de l'effectif ni de l'armement nécessaire et son commandement est réticent à s'engager dans la lutte. On craint que le conflit avec la France ne se transforme en une guerre de type conventionnel.*

La nouvelle administration coloniale française ne dispose pas davantage de forces militaires adéquates pour assurer le contrôle des zones occupées.

Antep'te bir çetebaşı, takriben Şubat 1921

Un chef de tchétié (?) à Antep, vers février 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Coursud, A003870

Adana'da üniformalı ve süngülü türkek taşıyan genç çocuk, takriben 1920

À Adana, un adolescent en uniforme militaire tenant un fusil à baïonnette, vers 1920

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Coursud, A005350 © abbé Breteau

Conscient de cette vulnérabilité de l'adversaire, ***Mustafa Kemal Pacha****, dans une directive du 20 janvier 1920,* ***donne l'ordre aux populations de mettre sur pied des unités irrégulières pour entamer une lutte de guérilla****. Ainsi, par contraste avec la situation dans la région égéenne, les combats se déroulent à l'Est sous le contrôle direct de l'autorité centrale.*

Le premier affrontement important a lieu le 20 janvier 1920 à Maraş*. La garnison française, surprise par le soulèvement populaire, résiste, soutenue par les Arméniens, pendant une vingtaine de jours avant de demander un cessez-le-feu et d'évacuer la ville dans la nuit du 10 au 11 février. La population arménienne, prise de panique, prend la fuite à sa suite. Cette évacuation précipitée, dans des conditions hivernales très sévères et sous la mitraille, conduit à des centaines de morts.*

La victoire du mouvement national turc à Maraş engendre une révolte à Urfa le 9 février*. Les Français résistent ici plus longtemps avant de capituler et d'évacuer la ville le 11 avril, les renforts espérés n'étant pas arrivés. L'unité française est décimée lors de sa retraite du fait des attaques des tribus locales. Les tribus arabes et kurdes, courtisées par les deux parties, refusent en effet de s'allier à l'une ou à l'autre.*

Mersin yolunda Fransız askerleri ve Senegalli hafif piyadeler, takriben 1920

Des soldats français et des tirailleurs sénégalais sur la route de Mersin, vers 1920

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Coursud, A005358

A la suite de la libération de Maraş et d'Urfa, et du soulèvement d'Antep le 1er avril, la guérilla s'étend à toute la région, notamment à Adana*. Les bourgs de Char (Tufanbeyli) et Hatchin (Saimbeyli), peuplés majoritairement d'Arméniens, sont assiégés. Les unités françaises, chargées de la protection des ponts, tunnels et voies de communication, sont la cible d'attaques continues. Un bataillon français, stationné à Pozantı, se rend le 28 mai.*

Un armistice provisoire est arrangé le 29 mai 1920 alors qu'aucune des forces ne parvient à prendre un avantage décisif*: les Turcs ne disposent pas d'une force suffisante pour attaquer Adana et Antep tandis que les Français sont bloqués dans ces deux centres, sans pouvoir s'aventurer au dehors.*

Les négociations diplomatiques secrètes se poursuivent jusqu'en 1921*. Dès mars, les deux parties évitent autant que possible des combats frontaux. Les victoires déterminantes des forces turques nationales contre les Grecs aux batailles de Kütahya-Eskişehir (juin-juillet) et de la Sakarya (août-septembre) sont le contexte de la signature de l'accord d'Angora le 20 octobre.*

Adana'da Fransız askeri hastahanesi

L'hôpital militaire français à Adana

Coll. Meset Uyar

Pozantı-civarında esir düşmüş Fransız askerleri

Des prisonniers français capturés près de Pozantı

Coll. Meset Uyar

Antep'e ulaşmaya gayret eden Fransız takviye kuvvetleri

Les renforts français tentant de rejoindre Antep

Coll. Meset Uyar

Paris ve Ankara diyalogunun aşamaları (1919-1922)

Les étapes du dialogue entre Paris et Ankara (1919-1922)

Çatışma sonrası Antep

Antep après les combats

Coll. privée Sinan Kunoralp

1919-1921: ASKERLER VE DİPLOMATLAR: YAVAŞ İLERLEYEN FRANSA-TÜRKİYE YAKINLAŞMASI

1919-1921 : SOLDATS ET DIPLOMATES : LE LENT RAPPROCHEMENT FRANCO-TURC

1919'dan itibaren başlayan müzakereler

Le 9 juin 1919, après l'entrée victorieuse du général Gouraud à Marash, un drapeau français est hissé sur le château de la ville.
Le 9 Haziran 1919, Marash'a girdikten sonra General Gouraud'nun zafer kazanmasıyla Fransız bayrağı, şehir kalesinin tepesinde dalgalanıyor.
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Gouraud, A0200550

Maraş, Urfa ve Antep gibi büyük şehirlerin kuşatılmaları sırasında milliyetçi Türk hareket güçlerinin yoğunlaştırdığı çatışmalar, Fransız hükümetini Kilikya politikasını yeniden gözden geçirmeye zorlar; Suriye'deki Fransız mandasını kurmak için askeri planda gösterilen çabayı kuvvetlendirmek amacıyla Anadolu'daki çatışmaları yatıştırmanın yolları aranır.

Bu kapsamda, çeşitli aşamalardan geçilerek, Paris ve Ankara arasında ihtiyatla yürütülen diplomatik müzakereler başlatılır. 5 ve 6 Aralık 1919 tarihlerinde, Mustafa Kemal ile Sivas'ta görüşen Fransız diplomat Georges-Picot aracılığı ile gayri-resmi bir görüşme gerçekleşir. Akabinde, Mayıs 1920'de, ulusalcıkların lideri Mustafa Kemal ve General Gouraud arasında 20 günlük geçici bir ateşkes imzalanır. Bu ateşkese, Beyrut'taki Fransız Yüksek Komisserinin yardımcısı Robert Caix aracılık eder. Nihayet 1921'in Mart ayında, Londra Konferansının marjında, Fransız Hükümet Başkanı Aristide Briand ve Ankara Hükümetinin Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey (Kunduh) bir anlaşma girişimi gerçekleşir.

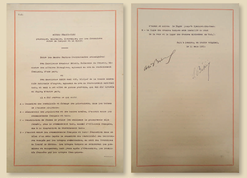

Londra'da 7 Mart 1921'de imzalanan Briand-Bekir Sami anlaşmasının birinci sayfası. Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmayan anlaşma yine de İstiklal ve Henry Franklin-Bouillon tarafından yeniden başlatılan müzakerelerin temeli olmuştur.
Londra'da 7 Mart 1921'de imzalanan Briand-Bekir Sami anlaşmasının birinci sayfası. Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmayan anlaşma yine de İstiklal ve Henry Franklin-Bouillon tarafından yeniden başlatılan müzakerelerin temeli olmuştur.
Le premier ministre français Aristide Briand et le ministre des Affaires étrangères d'Ankara, Bekir Sami Bey (Kunduh), signent le 7 mars 1921 à Londres un accord provisoire. Non ratifié par la Grande Assemblée nationale d'Ankara, l'accord s'avère cependant d'abord indispensable pour la reprise des négociations entre Paris et Ankara.
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. des traités, TTINN0000081

Fransa-Türkiye müzakereleri birçok sebepten ötürü hassasiyet arz eder.

Evvela, **her iki taraf da açık bir savaş halindedir** ve müzakerelere başlamadan önce her ikisi de müzakere pozisyonlarında kuvvetli olmak istemektedir.

Öte yandan, 1921'de Ankara yönetiminin statüsü hala muğlaktır. Nitekim, İstanbul'da bulunan Osmanlı Hükümeti görevine devam etmekte olup, uluslararası camiada tanınmayı sürdürür. Ayrıca, Fransa ve Ankara arasında imzalanan anlaşmalar sadece askeri ve yerel çıkarlarla sınırlı olup, Osmanlı Devleti ve Müttefik güçlerin arasında imzalanacak nihai barış anlaşmasıyla çatışmaması kaygısı ile, ancak geçici anlaşmalar olarak yapılır.

Son olarak, Ankara'daki **Türkiye Büyük Millet Meclisi çok farklı siyasi iktidar gruplarından oluşmaktadır**. Briand-Bekir Anlaşmasının Meclis tarafından onaylaması sürecinde çıkan tartışmalar içerideki farklı grupların varlığını daha da belirginleştirir ve anlaşmanın reddine ve Türk Dışişleri Bakanının istifasına sebep olur (Mayıs 1921).

Ancak Paris-Ankara arasındaki müzakereler tekrar hızlıca başlatılır: Türk tarafının karşı önerileri Fransız makamlarına iletilir ve eski Senatör Henry Franklin-Bouillon iki kere Ankara'ya gider. Ulusalcı Türk yetkilileri ile doğrudan ve yerinde müzakere edebilmek amacıyla yaptığı bu seyahatleri, 1921'de Haziran-Ekim ayları arasında gerçekleştirir.

1921'de Henry Franklin-Bouillon Ankara'da

Henry Franklin-Bouillon
La Turquie Moderne, c'est-dire, 1922

Henry Franklin-Bouillon

Henry Franklin-Bouillon (1870-1937) siyasi kariyerine 1910 senesinde mebus olarak seçilerek başlar. Radikal Parti üyesi ve 1917'de Bakan olan Franklin-Bouillon özellikle dış ilişkilere ve Fransa'nın dış politikasına ilgi gösterir. Bu sebeple Meclis'te Dış ilişkiler Komisyonu üyesi olur. 1919 seçimlerini kaybeder ve **1920 senesinin sonundan itibaren Anadolu'ya ve Kafkaslara birçok seyahat gerçekleştirir. 1897 Türk-Yunan çatışması esnasında savaş muhabirliği yapmıştır**. Bu süre zarfında Türk siyasi, ekonomik ve entelektüel çevreleriyle kurmuş olduğu temaslara dayanarak, Fransa'nın Doğu politikasının yeniden yönlendirilmesine dair tavsiyelerde bulunur.

Henry Franklin-Bouillon ve yardımcı Sarrou, Eskişehir, Haziran 1921
Henry Franklin-Bouillon et le diplomate Lucien Sarrou à Eskişehir en juin 1921
Coll. private Sous-Kamaray

Ankara'da ilk temas (Haziran 1921)

Franklin-Bouillon'un Ankara'ya yaptığı ilk seyahat 24 Mayıs-1 Ağustos 1921 tarihlerindedir. Gayri-resmi diplomatik bir görev niteliği taşıyan bu ziyaret, Kilikya-Suriye'de devam etmekte olan çatışmaların sonlandırılması için yapılacak olan daha resmi müzakereleri hazırlamak amacını güder. Fransa Hükümet Başkanı Aristide Briand'ın verdiği talimat açıktır: "Milliyetçilere hiçbir taahhütte bulunulmayacaktır."

Franklin-Bouillon önce İstanbul'a uğrar ve Osmanlı yetkilileri ile buluşur. Sonrasında, Milliyetçiler ile "dört farklı koldan" temasa geçtiğini bildirir ve nihayet Ankara'daki Bakanlar Kurulundan seyahatine daha fazla gecikmeden devam etmesini isteyen bir davet alır. 9 Haziran 1921 tarihinde Ankara'ya varır. İlk birkaç hafta Milliyetçilerin en üst yetkililerinin yanında zaman geçirecektir. Bu ziyaretin dört gününü de Türk Genel Karargahına giderek Mustafa Kemal ve İsmet Paşa (İnönü) ile buluşarak geçirir.

Bütün bunlarla eş zamanlı olarak, Mart 1921 Londra Anlaşması'nın yeniden müzakeresi için çeşitli olasılıkları görüşmek için, Aristide Briand ile doğrudan iletişimde olur.

Franklin-Bouillon, Türkiye-Suriye sınırını ziyaret ettikten ve Beyrut'ta General Gouraud ile görüştükten sonra, Ağustos ayının başında Paris'e döner.

Franklin-Bouillon, 15 Eylül-20 Ekim 1920 tarihleri arasında yeni bir Ankara görev seyahati gerçekleştirir ve Paris-Ankara arasında yürütülen müzakerelerin ikinci aşaması başlar.

İkinci Ankara seyahati (Eylül-Ekim 1921)

Bu defa, Franklin-Bouillon Fransız Hükümeti adına Ankara'ya resmi görevle gider. Kendisi, Paris'e bilgi vermek ve onayını almak şartıyla, bir anlaşma imzalama yetkisi ile gelir.

Çelişmeler nedeniyle, Fransa ile bir anlaşmaya varmak için koşullar daha olumludur. Görüşmeler Mustafa Kemal Paşa'nın gözetiminde, Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) tarafından yürütülmektedir. Yusuf Kemal Bey, Bekir Sami Bey'in ardından, Mayıs 1921'den itibaren Ankara Hükümetinin Dışişleri Bakanı görevine gelmiştir. Kendisi İstanbul ve Paris'te, önce tıp, ardından hukuk eğitimi almıştır ve Fransızca ve İngilizce'ye gayet hakim sayılır. Yusuf Kemal Bey "kolları sıvalı" bir diplomat olarak bilinir. Müzakerelerde sergilediği açık ve pragmatik yaklaşımı, 16 Mart 1921'de Ankara-Moskova arasında imzalanan anlaşmanın müzakeresi esnasında kendini kanıtlamıştır.

"**Fransa dostları**" olarak bilinen Hukuk danışmanı Mehmet Münir Bey (Ertegün), ile Malta sürgününden yeni dönmüş olan, İstanbul mebusu Ali Fethi Bey (Okyar) da, **Franklin-Bouillon ile müzakereyi yürüten komisyonda görev alırlar**.

Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Aristide Briand ile TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Henry Franklin-Bouillon'a verilecek resmiyetlerden ve misyon için yetki verdiğini ve anlaşma yapılmasına gönüllü olduklarını gösterdiklerini anlatan telgraf, 9 Eylül 1921 tarihli şifre telgrafı.
Lettre chiffrée dépêchée le président du Conseil français et ministre des Affaires étrangères, François Aristide Briand informant le président de la Grande Assemblée nationale turque Mustafa Kemal Pacha, que Henry Franklin-Bouillon est mandaté à conclure un accord et qu'ils en sont ravis, 9 septembre 1921.
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Gouraud, A0200550

Des négociations amorcées dès 1919

***L'intensification des combats lors des sièges des grandes villes Maraş, Urfa, et Antep, par les forces du mouvement nationaliste turc incite le gouvernement français à infléchir sa politique en Cilicie** : la voie de l'apaisement est recherchée afin de concentrer l'effort militaire sur l'installation du mandat français en Syrie.*

***Dans ce contexte, les négociations diplomatiques entre Paris et Ankara sont entreprises avec prudence, en différentes étapes**. Les 5 et 6 décembre 1919, une discussion non officielle est engagée au travers du diplomate François Georges-Picot qui rencontre Mustafa Kemal Pacha à Sivas. En mai 1920, un armistice provisoire de vingt jours est ensuite conclu entre le dirigeant nationaliste et le général Gouraud, par l'intermédiaire de Robert de Caix, adjoint du haut-commissaire à Beyrouth. En mars 1921, enfin, une tentative d'accord est réalisée en marge de la conférence de Londres entre le président du Conseil français, Aristide Briand, et le ministre des Affaires étrangères d'Ankara, Bekir Sami Bey (Kunduh).*

Robert de Caix à Aristide Briand, 19 mars 1921
Lettre de Robert de Caix en route avec Ankara, adressée au général Gouraud à Beyrouth.
Archives du ministère des Affaires étrangères, archives privées, 1995, Gouraud, 162-1

Photo-souvenir de l'entrée à Ankara, Robert de Caix, mai 1921
Photo-souvenir de l'entrée d'un détachement à Ankara, Robert de Caix, mai 1921.
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Gouraud, A0200550

***Les négociations franco-turques sont délicates** pour plusieurs raisons.*

*Tout d'abord, **les deux parties sont en conflit ouvert** et chacune d'entre elles tient à s'assurer une position de force avant d'engager réellement les négociations.*

*Par ailleurs, **le statut des autorités d'Ankara est encore incertain en 1921**. En effet, le gouvernement impérial à Istanbul continue à fonctionner et à être reconnu sur la scène internationale. Aussi, les accords conclus par la France avec Ankara ne peuvent être que limités à des enjeux militaires et locaux et sont conçus comme temporaires afin de ne pas interférer avec le règlement final de la paix entre l'État turco-ottoman et les puissances alliées.*

*Enfin, du côté d'Ankara, **la Grande Assemblée nationale est composée de forces politiques très hétérogènes**. Lors des débats pour la ratification des accords Briand-Bekir Sami, ces divisions internes éclatent, entraînant le rejet de l'accord et la démission du ministre des Affaires étrangères turc (mai 1921).*

***Les négociations entre Paris et Ankara sont néanmoins rapidement relancées** : des contre-propositions turques sont transmises aux autorités françaises et l'ex-député Henry Franklin-Bouillon se rend par deux fois à Ankara, entre juin et octobre 1921, afin de négocier directement, et sur place, avec les autorités turco-nationalistes.*

Henry Franklin-Bouillon à Ankara en 1921

Henry Franklin-Bouillon
La Turquie Moderne, c'est-dire, 1922

Henry Franklin-Bouillon

***Henry Franklin-Bouillon (1870-1937) commence sa carrière politique en 1910** lorsqu'il est élu député. Membre du parti radical et ministre en 1917, il s'intéresse particulièrement aux questions extérieures et à la politique étrangère française. Il participe ainsi à la Commission des Affaires étrangères de la Chambre. Battu aux élections de novembre 1919, il **effectue plusieurs voyages en Anatolie et dans le Caucase dès la fin de l'année 1920**. Ayant été **correspondant de guerre durant le conflit gréco-turc de 1897**, il s'appuie sur les contacts dont il dispose au sein des cercles politiques, économiques et intellectuels turcs pour formuler quelques recommandations concernant la réorientation de la politique française en Orient.*

Première prise de contact à Ankara (juin 1921)

Henry Franklin-Bouillon, Ankara/Ala, automobiles, Eskişehir, 1921
Henry Franklin-Bouillon et notables à Ankara, automne 1921
La Turquie Moderne, c'est-dire, 1922

Henry Franklin-Bouillon (deux croquants anthropiques)
Henry Franklin-Bouillon entouré de grands dignitaires
DIDAM Erzurum, e-mail, Ankara, Bogazici Kitabevi, Chemin Gouraud, Ankara, 1922

***Le premier voyage que Franklin-Bouillon entreprend en Anatolie, du 24 mai au 1er août 1921, est une mission diplomatique informelle et vise à préparer des négociations plus officielles sur la cessation des hostilités en Cilicie-Syrie**. Les instructions du président du Conseil Aristide Briand sont claires : « ne prendre aucun engagement avec les nationalistes ».*

Franklin-Bouillon s'arrête tout d'abord à Istanbul où il rencontre les plus hautes autorités ottomanes. Il affirme ensuite avoir pris contact avec les nationalistes par « quatre côtés différents » et reçoit finalement une invitation du Conseil des ministres d'Ankara l'enjoignant à poursuivre son voyage sans tarder. Le 9 juin 1921, il arrive à Ankara. Il passe alors plusieurs semaines aux côtés des plus hautes autorités nationalistes et se rend durant quatre jours au quartier général turc où il rejoint Mustafa Kemal et İsmet Pacha (İnönü).

En parallèle, il échange directement avec Aristide Briand sur les différentes possibilités concernant la renégociation de l'accord de Londres de mars 1921.

Franklin-Bouillon rentre à Paris au début du mois d'août après avoir visité la frontière turco-syrienne et consulté le général Gouraud à Beyrouth.

***Du 15 septembre au 20 octobre 1921, une nouvelle expédition de Franklin-Bouillon vers Ankara inaugure la seconde étape des négociations qu'il mène entre Paris et Ankara**.*

Deuxième mission à Ankara (septembre-octobre 1921)

Mustafa Kemal Paşa ve Henry Franklin-Bouillon Ankara'da, 13 Haziran 1921
Mustafa Kemal Pacha et Henry Franklin-Bouillon à Ankara, le 13 juin 1921

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Henry Franklin-Bouillon Ankara, 13 Haziran 1921
Mustafa Kemal Pacha, İsmet Pacha et Henry Franklin-Bouillon à Ankara, le 13 juin 1921

***Cette fois-ci, Franklin-Bouillon est en mission officielle pour le gouvernement français. Il peut signer un accord à condition d'en référer à Paris et d'en recevoir l'autorisation**.*

Les pourparlers sont menés avec Yusuf Kemal Bey [Tengirşenk] et supervisés par Mustafa Kemal Pacha. Successeur de Bekir Sami Bey à la tête du ministère des Affaires étrangères d'Ankara à partir de mai 1921, Yusuf Kemal Bey, formé en médecine puis en droit dans les universités d'Istanbul et de Paris, est relativement à l'aise en français et en anglais. Qualifié de diplomate « en bras de chemise », il a une approche directe et pragmatique des négociations qui a fait ses preuves lors des pourparlers autour de l'accord entre Ankara et Moscou, conclu le 16 mars 1921.

***« Des francophiles avérés » font également partie de la commission en charge des négociations avec Franklin-Bouillon** : le conseiller légiste Mehmet Münir Bey [Ertegün], et Ali Fethi Bey [Okyar], député d'Istanbul, récemment revenu de sa captivité à Malte.*

Général Gouraud (Fransızlar tarafından kullanılan Fransız ve Senegalli askerler, Türkler ve Ermeniler arasındaki ilişkilerin kaynağı olan, Fransa'nın Kilikya'daki varlığı ve Ermeni Kurtuluş Komitesi'nin faaliyetleri), Mustafa Kemal Paşa ve Henry Franklin-Bouillon, Ankara, Haziran 1921
Général Gouraud (Les Français et les Sénégalais utilisés par les Français, source de tensions entre Turcs et Arméniens, présence française en Cilicie et activités du Comité national arménien), Mustafa Kemal Pacha et Henry Franklin-Bouillon, Ankara, juin 1921
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Gouraud, A0200550, A0200551, A0200552

AUCUSTE SARROU

1921: FRANSIZ-TÜRK İLİŞKİLERİNİN HİZMETİNDE

1921 : AU SERVICE DE LA RELATION FRANCO-TURQUE

General Auguste Sarrou, 1949 senesinde, Franklin-Bouillon'un yanında gerçekleştirdiği 1921 Ankara seyahatlerine ilişkin anılarını yayınlar. Milli Mücadele ve Fransa-Türkiye ilişkilerinin, bir dönüm noktası oluşturan bu önemli dönemde kişisel ve duygusal bir anlatımını sunar.

Henry Franklin-Bouillon'un Ankara'ya yaptığı resmî ziyaretlerde kendisine refakat etmiş olan yarbay Auguste Sarrou.

Le lieutenant-colonel Auguste Sarrou qui accompagne Henry Franklin-Bouillon lors de ses visites officielles à Ankara.

La Turquie Moderne, n°86-90, septembre-octobre 1950, p. 90

Auguste Sarrou (1874-1968) Yunanistan'ın Patras şehrinde doğmuştur. Babası hayatını Yunanistan'da ve Romanya'da geçiren Fransız bir tüccardır. İstanbul'da Saint Benoit Kolejinde eğitimini tamamladıktan sonra, 1894 senesinde Auguste Sarrou Fransız Ordusuna katılır. 1904-1908 yılları arasında Makedonya'da Osmanlı Jandarmasını yeniden organize etmekle görevli Uluslararası Misyonda görev alır. Akabinde, 1908-1914 yılları arasında, **Bâb-ı Âli'nin emrine verilerek, Jandarma Teşkilatının reformuna katılır ve özellikle Orman Jandarmaları Teşkilatını kurar**.

Birinci Dünya Savaşından sonra İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserliğine katılır. **Henry Franklin-Bouillon'a Ankara görevlerinde eşlik eder, kendisine tercümanlık ve rehberlik eder**. Bu itibarla, Ekim 1921 Anlaşması müzakerelerinin başlıca şahididir.

Cumhuriyetin ilanından sonra uzun yıllar boyunca, **Türkiye'deki Fransa Büyükelçiliği bünyesinde Askeri Ataşe olarak görev yapar**.

1949 senesinde, **Franklin-Bouillon'un yanında gerçekleştirdiği 1921 Ankara seyahatlerine ilişkin anılarını yayınlar**.

Milli Mücadele ve Fransa-Türkiye ilişkilerinin, bir dönüm noktası oluşturan bu önemli dönemde kişisel ve duygusal bir anlatımını sunar.

> İnebolu'da bir gece geçirdikten sonra, ülkedeki mevcut ulaşım olanaklarına kullanarak yola çıktık. İki atın çekiliği, yaylarla dört tekerlek üzerine oturtulmuş ve iki kenarında kanadı olan ve gövdesi tahta bir zeminden oluşan, yolculan güneşten ve yağmurdan korumak için iki yanın çember üzerine gerilmiş bir brandası olan, yaylı temi verilen bir arabaydı. Bu zemin üzerinde hiç oturma yeri bulunmuyordu fakat serili bir döşek ve birkaç yastık sayesinde yatay pozisyonda durabiliyordik. Bkzl aracımızın her iki tarafında, hemen arabacının hizasında, güvenliğimizden sorumlu iki Jandarma erinden oluşan gebenekset bir eskort bizi eşlik ediyorda, İşte bu vuztyettte, eskiden Bakan olan bir Fransız milletvekili ve bir Fransız Yarbay; seferberlik halindeki Anadolu'yu kat ederek, asefara dayanan Fransa-Türkiye dostluğunu yeniden tesis etmek için İnebolu'dan Ankara'ya gidiyorlardı.

[...]

İnebolu'dan çıktığımız andan itibaren Türk halkının kendisini savunmak için dünyaya sunduğu bu takdire şayan manzaranın ve Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı ulusal hareketin şahitleri olmuştuk. Yol boyunca bölükler halinde araba konvoylarına rastlıyorduk. İhtiyarlar, kadınlar ya da çocuklar tarafından sürülen bu araba konvoyları, askeri depolara ya da savaş cephelerine giden top, mühimmat ve başka teçhizatlar gibi savaş malzemesi taşıyorsu, İnebolu, Ruslar tarafından doğrudan yolkanan veya Türk milliyetçileri tarafından yeni ele geçirilmiş Kars ve Ardahan Kalesindeki depolardan sağlanan malzemelerin indirildiği ana limandı.

[...]

Nihayet Sinci gün, tam güneş batarken Kalecik-Ankara etabın bitiriyorduk. Şehirden 1 km uzakta bulunan Ankara Çanna ulaştık. Arabadan indik ve bizi istasyonun en güzel binasına götürdüler. Bursa Mustafa Kemal Paşa'nın konuşuydu. Zemin katında çalışma odaları vardı. birinci kat ise konut görevi görüyordu, Ankara'ya gelip hükümetini kurduğunda bu villaya yerleşmişti. Ama bir süre sonra, zengin bir vatandaş kendisine şehrin dışında, Çankaya banliyösinde bir villa hediye etmişti. Ve kalcı ikametgâh olarak orayı seçmişti. Böylece, yangınların yıktığı bu şehirde bannmamız için bize, kendi oturduğu gardaki bu konutu sunma nezaketinde bulundu.

[...]

Bu ev ülkenin içinde bulunduğu gerçek durumu ve özellikle Kemalist hareketin gücünün derinliğini anlayabilmemiz için değerli bir gözlemevi oldu. Etrafımızda yoğun bir faaliyet vardı. Canda gece gündüz, her saatte, farklı cephelere gitmek üzere asker mıfrezeleri bir araya geliyordu. Üniformasız, teçhizatsız, köylü kıyafetleri içinde, bazen yetik şartek giyslili, ayakları çıplak erkekler, muhtemelen başlanna doğuçlama usulü atanmış komutanlar tarafından askeri birimler şeklinde düzene sokuluyordu.

[...]

Gönderildikleri yere ulaşıklarında tüfek ve cephane verliyordu ve bu adamlar öyle bir şekilde çatışmanın ortasına kendilerini atıyorlardı ki, bu onlan 7 gün süren Sakarya Muharebesinin o ölümsüz zaferine götürücek idi. Askeri eğitimleri mi? Ordular bu eğitimi. Osmanlı İmparatorluğunun topraklarını uzun yıllardır kana bulamış olan birçok savaş meydanında almışlardı. **Birçok vilâyeti ve bazı ülkeleri tümüyle bırakıktan sonra, vatan ocağını oluşturan topraklara sıkıştırılmış durumdaydılar; artık ahlacak geri adım yoktu, ya zafer ya da ölüm vardı, ve işte bu yüzden deha sahibi liderlerinin önccülüğünde aslandar gibi savaştılar ve büyük Avrupa liderlerini büyük şaşkınlığa uğratarak, zafere ulaştılar.**

[...]

Zaman zaman bir otomobil gürültüsü dikkatimizi çekiyordu, Bu Cazi'nin otomobiliydi, Milletin ordusunda o sırada mevcut olan tek otomobildi. Düşmandan ele geçirilmiş ve Büyük Lideri hareketleri için tahsis edilmişti, İşte bu otomobil, Mustafa Kemal Paşa ile toplantılarımız olduğu zaman bizi Çankaya'ya götüren otomobildi. Çoğunlukla, bu toplantılar kabâğmız konutun salonunda gerçekleşiyordu, Bu salon, eskiden, 1904'te, erkek kardeşimin evinin salonuydu, Toplantılarıa Cazi başkanlık ediyor, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve sonradan Washington'da Büyükelçi olan, hukuk dâneşmanı Münir Bey de hazır bulunuyorda. Daha sonra Malta sürgüninden dönen, 1909 senesinde Paris'te Askeri Ataşelik yapan ve 1926'da Büyükelçi olan eski dostum Fethi Bey de görüşmelere katılır oldu ve olumlu sonuçlara ulaşılmasında çok büyük katkılarda bulundu.

Atatürk'ün tarihi olacak bu evinde yürütülen müzakerelerde en üst seviyede karşılıklı anlaşma, en dürüst düşünceler ve karşılıklı iyi niyet daima hâkim olmuştu.

La maison historique d'Atatürk", *Atatürk'ün Tarihi evi* A. Sarrou, İntişat Kuvvetleri Generali, *La Turquie moderne* no 26 (Şubat 1946) st 28-29.

En 1949, le général Auguste Sarrou publie ses mémoires sur ses voyages à Ankara en 1921 aux côtés de Franklin-Bouillon. Il donne un récit personnel et sentimental de la lutte nationale et de la relation franco-turque au cours de cette période charnière.

Auguste Sarrou (1874-1968) *est né à Patras en Grèce. Son père est un négociant français qui passe sa vie en Grèce et en Roumanie. Après des études au collège Saint Benoît à Istanbul, Auguste Sarrou intègre l'armée française en 1894. Entre 1904 et 1908, il fait partie de la mission internationale de réorganisation de la gendarmerie ottomane en Macédoine. Par la suite, entre 1908 et 1914, il est mis à la disposition de la Sublime Porte, prend part à la réforme de la gendarmerie et crée notamment le corps des gendarmes-forestiers.*

Après la Première Guerre mondiale, il rejoint le haut-commissariat français à Istanbul. Il ***accompagne Henry Franklin-Bouillon dans ses missions à Ankara et lui sert d'interprète et de guide****. Il est ainsi un témoin de premier ordre de la négociation de l'accord d'octobre 1921.*

Après la proclamation de la République, il occupe pendant de longues années le ***poste d'attaché militaire au sein de l'ambassade de France en Turquie****.*

1923 yılında yarbay Auguste Sarrou Henry Franklin-Bouillon'a Ankara'ya eşlik ediyor.

Le lieutenant-colonel Auguste Sarrou, accompagnant Henry Franklin-Bouillon lors de ses visites à Ankara en 1923.

gallica.bnf.fr/BNF

Ankara antlaşması müzakerelerine katılmasından dolayı Ankara Büyükelçisi Fransa Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na teşekkür ediyor, 26 Ekim 1921

Télégramme de Franklin-Bouillon à Ankara, remerciant le ministère des Affaires étrangères français pour la mission qui lui a été confiée à l'occasion des négociations d'Ankara. Il souligne son rôle de conseiller et de médiateur et souhaite que ses efforts aient été utiles.

26 octobre 1921

Archives diplomatiques du Quai d'Orsay, Fonds Alexis Saroussi

> *Après une nuit passée à Inebolu, nous nous mîmes en route, utilisant les moyens de locomotion du pays. Une voiture, dite – yayâ –, composée d'un plancher en bois avec rebord sur les côtés, suspendu par des ressorts sur quatre roues, traînée par deux chevaux et recouverte d'une toile tendue sur deux demi-cerceaux pour protéger les voyageurs contre le soleil et la pluie. Sur ce plancher, point de sièges, mais un matelas et des oreillers nous permettaient de nous y tenir dans la position couchée. Une escorte traditionnelle de deux gendarmes, chargés de notre sécurité, flanquait de chaque côté du cocher notre véhicule : périmêl. C'est dans cet état qu'un député et ancien ministre et un lieutenant-colonel français se rendaient d'Inebolu à Ankara, à travers l'Anatolie en pleine mobilisation, pour sceller à nouveau l'amitié franco-turque, plusieurs fois séculaire.*

[...]

Dès la sortie d'Inebolu, nous étions les témoins de cet admirable spectacle qu'offraient au monde la défense du peuple turc et le mouvement national que venait de déclencher Mustafa Kemal Pacha*. Tout le long des routes, nous rencontrions des convois entiers d'arabas, conduits par des vieillards, des femmes ou des enfants, transportant le matériel de guerre : canons, munitions et autre équipement, et se dirigeant vers les dépôts militaires ou sur les fronts de combat. Inebolu était le principal port où était débarqué le matériel, fourni soit directement par les Russes, soit par les dépôts des forteresses de Kars et d'Ardahan, récemment occupées par les forces nationalistes turques.*

[...]

Enfin, le cinquième jour, au moment où le soleil se couchait, nous achevions l'étape de Kalecik à Ankara. Nous atteignons la gare d'Ankara, éloignée de la ville d'un kilomètre. Nous descendons et l'on nous conduit dans le plus beau des bâtiments de la station. C'était la demeure de Mustafa Kemal Pacha. Au rez-de-chaussée sont installés son bureau', le premier étage sert à son logement. C'est dans cette villa qu'il a établi son domicile quand il est venu installer son gouvernement à Ankara. Mais depuis, un riche habitant lui a offert une villa au faubourg de Çankaya, et c'est elle qu'il a choisie comme logement définitif. De sorte qu'il a bien voulu nous offrir pour nous abriter dans cette ville ravagée par l'incendie, sa propre demeure de la gare.

[...]

Cette maison nous a servi de précieux observatoire pour nous rendre compte de la véritable situation du pays et surtout de la profondeur de la puissance du mouvement kémaliste. Autour de nous régnait une intense activité. A la gare convergeaient, à toute heure du jour et de la nuit, les détachements de soldats, dirigés sur les divers fronts. Les hommes en habits de paysans, manquant d'uniformes, parfois en haillons, sans souliers, sans équipement, étaient organisés en unités militaires, conduits par des cadres sans doute improvisés.

[...]

Ces hommes, une fois arrivés à leur lieu de destination, recevaient leurs fusils et leurs munitions et se jetaient dans la fournaise des combats avec cet élan qui devait les conduire au succès immortel de la bataille de sept jours de la Sakarya. Leur instruction militaire ? Ils l'avaient acquise sur les nombreux champs de bataille qui, depuis de nombreuses années, ensanglantaient le territoire de l'Empire Ottoman. ***Ayant cédé des provinces et des pays entiers, ils se trouvaient acculés sur le territoire constituant le foyer de leur patrie ; ils n'avaient plus à reculer, il fallait vaincre ou mourir et c'est pourquoi, sous la conduite de leur génial chef, ils se sont battus comme des lions et ils ont vaincu à la grande surprise des grands chefs européens.***

[...]

De temps en temps, un bruit d'auto attirait notre attention. C'était l'auto du Ghazi, la seule qui existait en ce moment dans l'armée nationaliste, auto prise à l'ennemi et réservée aux déplacements du Grand Chef. C'est cette auto qui nous conduisait à Çankaya, quand nous nous y rendions pour nos conférences avec Mustafa Kemal Pacha. Le plus souvent, ces conférences avaient lieu dans le salon de notre logement, dans cette salle qui fut jadis, en 1904, le salon de mon frère. Elles étaient présidées par le Ghazi, assisté de son ministre des Affaires étrangères, Yusuf Kemal Bey et par son conseiller juridique, Münir Bey, devenu par la suite ambassadeur à Washington. Plus tard, mon ami de vieille date, Fethi Bey, qui avait été à Paris, attaché militaire en 1909 puis ambassadeur en 1926, rentré de déportation de l'île de Malte, prit part à ces conversations et contribua puissamment à leur aboutissement heureux.

La plus grande compréhension mutuelle, l'esprit le plus loyal, la bonne volonté réciproque régnaient constamment dans les pourparlers, menés dans la maison devenue historique d'Atatürk.

« La maison historique d'Atatürk » par A. Sarrou, général du Cadre de Réserve, La Turquie moderne, Istanbul n° 26 (février 1949) pp. 28-29

ANKARA ANLAŞMASI, KABULÜ, SONUÇLARI

L'ACCORD D'ANGORA, SA RÉCEPTION, SES CONSÉQUENCES

Henry Franklin-Bouillon ile Yusuf Kemal Bey bir ay boyunca görüşmelere devam ederler. Her iki taraf Kilikya ve Türk-Suriye sınırındaki çatışmaların bitmesini isteseler de Fransız birliklerinin bölgeden çekilmesinin koşulları müzakere edilmeye devam edilir. Ankara Hükümeti, her türlü dış müdahaleyi reddeden 1920 Misak-ı Milli prensibine saygı gösterilmesini isterken, Fransız müzakereci, Fransa'nın ekonomik, finansal ve kültürel çıkarlarının korunması ve bölgede yaşayan Hristiyan nüfusun kaderi konusunda garantiler arayışındadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi milletvekillerinin, İskenderun bölgesinden vazgeçilmesine muhalefet etmelerine rağmen ve Mustafa Kemal'in ısrarı sayesinde, **Anlaşma Ankara'da 10 Ekim 1920'de imzalanır.**

Sivas-İskenderun hattı müzakereleri esnasında hazırlanan ve Ankara anlaşmasının İngilizliği hakkındaki gözlemin haritası (Eylül 1921)

Carte élaborée dans le cadre des négociations pour la révision du traité de Sèvres et représentant le déplacement de la frontière entre Sivas et Alexandrette, en faveur de la France (Angleterre, Septembre 1921)

Archives nationales du département de Loire-Atlantique, Fonds Marcel Roncayolo, 20J

Fransa Sèvres Antlaşmasında kendisine tanınan nüfuz bölgesinden vazgeçer. Türkiye-Suriye sınır hattı, Mart ayında Londra'da müzakere edilen sınır hattı olur. **Kilikya ve Bağdat demiryolunun büyük bir bölümü (Çobanbey'den Nusaybin'e kadar olan bölüm) Türkiye'ye geri verilir**. Buna karşın, Fransa İskenderun bölgesini kendi Suriye Mandası içinde tutmaya devam eder. Bu bölge içinde kalmış Türk nüfusun kültürel haklarının korunması amacıyla özel bir idari rejim kurulur.

Ankara Anlaşmasında doğrudan ekonomik imtiyazlar yer almıyor, ancak **Franklin-Bouillon**, anlaşmaya yapılan ek bildirilerle **Anadolu'daki Fransız okulları, kurumları ve şirketlerin zarara uğratılmayacağı ve Ankara Hükümeti tarafından Fransa yatırımlarının ve danışmanlarının iyi kabul görecekleri hususlarında taahhütler elde eder**.

Bunun yanı sıra, Franklin-Bouillon kendisine verilen yetkileri aşarak, **Fransız ordusunun teçhizatlarının bir kısmını gerideb bırakarak Anadolu'yu terk edeceğine** ve Türk askeri birliklerinin, bunları Yunan cephesinde kullanabileceklerine dair söz verir.

Anlaşmanın gerçekleşmesi, Paris'in Milli davaya malzeme ve diplomatik desteğinin başlangıcı olur. Ancak, yerel, bölgesel ve uluslararası zorluklar, bu ortaklığın tam ve bütünüyle gerçekleştirilmesine engel teşkil eder.

Fransa'da, anlaşmanın imzalanması hem Meclis'te hem de Senato'da tartışmalara sebep olur. Tartışmalar, Fransa'nın Sèvres Antlaşmasına göre toprak kayıplarına uğraması ve Ermeni konusu etrafında döner. Bu eleştirilere karşı kendini savunmak ve Müttefikleri yatıştırmak için, anlaşma onaylanmak üzere Meclis'e sunulmaz. Aristide Briand, bu anlaşmanın "ne fiilen ne de hukuken" Ankara Hükümetini tanımak anlamına gelmediğini ve bunun sadece nihai barış anlaşmasını beklerken yapılan geçici ve yerel bir anlaşma olduğunu açıklar.

Fransız-Türk antlaşmasının taktik bir gösterisi olduğu Fransız Kılıçya mayınsız B-nolu rapor, 24 aralık 1921

Rapport n°B de la mission française en Cilicie pour l'application de l'accord Franco-turc, 24 décembre 1921

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Archives Ambassade, 148

Anlaşma hem Ankara'nın hem Paris'in kendi ortakları ile ilişkilerinde gerginlikler yaratır.

İngilizler'in sitemi, Fransa'nın Franklin-Bouillon ziyaretleri hakkında şeffaf davranmadığı, Sèvres Antlaşmasına aykırı ayrı bir barış anlaşması imzalayarak İtilafa ters düştüğü ve bu anlaşma ile İstanbul Hükümetine karşı Ankara Hükümetini tanıdığı noktalarına dayanır. Buna ek olarak, bölgede yaşayan Hristiyan azınlıkların kaderiyle yeterince ilgilenmediği ve Sèvres Antlaşmasında bulunun azınlıklarla ilgili özel garantilerden vazgeçtiği hususlarında, Londra Paris'i suçlar.

Rusya da Ankara Anlaşmasının imzalanmasından rahatsızlık duyar ve Türk Hükümetinden açıklama bekler. **İtalya**'yı, bu Fransa-Türkiye anlaşması 1919'da başlayan ama henüz sonuçlanmayan kendi müzakerelerinde zor durumda bırakır.

Öte yandan, Fransız birliklerinin iki ay içinde Kilikya'dan çekileceklerinin duyurulması, Kilikya'daki Hristiyan nüfus için büyük bir endişe yaratır. Onları rahatlamak ve göçü engellemek için Fransız makamları peş peşe açıklamalarda bulunur. Buna rağmen, çoğunlukla Ermenilerden oluşan Hristiyan nüfus, anlaşmanın kendi güvenliklerini sağlayacak kadar güçlü olmadığına kanaat getirir. Ekim 1921-Ocak 1922 arasında Kilikya'yı terk eden nüfusun 50.000 ile 60.000 kişi arasında olduğu tahmin ediliyor. Mersin ve İskenderun üzerinden bölgeden ayrılan nüfus, Kıbrıs, İstanbul, İzmir, Mısır ve Suriye'ye gider.

Kilikya'daki yönetimin değişmesi, sonunda hassas bir konu haline dönüşür. Bir taraftan Ankara Hükümeti işgalden kurtulan bölgelerin en kısa zamanda tekrar Türk milli topraklarına katılmasını ister. Diğer yandan, Fransızlar bir geçiş dönemine saygı gösterilmesi konusunda ısrarcı olurlar. Bu geçiş, ortak komisyonların oluşturulması ve Fransız ve Türk aktörlerin sahadaki işbirliği sayesinde gerçekleştirilir.

Hatayla bağlılıktan ya kurtulan Türk-Fransız İstanbulunu, 1922 tabirleri

L'entrevue franco-turque pour le travail de la frontière, vers 1922

Coll. Rémi Gaze

Un mois durant, les pourparlers entre Henry Franklin-Bouillon et Yusuf Kemal Bey se poursuivent*. Si les deux parties souhaitent la fin des hostilités en Cilicie et à la frontière turco-syrienne, il reste à négocier les conditions d'évacuation des troupes françaises. Tandis que le gouvernement d'Ankara tient à ce que les principes du Pacte national de 1920 rejetant toute forme d'ingérence extérieure soient respectés, le négociateur français recherche des garanties sur la protection des intérêts économiques, financiers et culturels de la France, ainsi que sur le sort des populations chrétiennes habitant la région.*

Malgré l'opposition des députés de la Grande Assemblée nationale réticents à renoncer à la région d'Alexandrette, ***l'accord est conclu le 20 octobre 1921, sur l'insistance de Mustafa Kemal****.*

"Il est clair, Monsieur, que le prix de cette paix fut de Sèvres."

Le Canard du Dimanche, L'Humanité, n°4818, 26 novembre 1922

Le canard du Dimanche, L'Humanité, n°4818, 26 novembre 1922

gallica.bnf.fr/BNF

La France abandonne la zone d'influence qui lui était reconnue par le traité de Sèvres*. Le tracé de la frontière turco-syrienne reprend celui négocié à Londres au mois de mars 1921 :* ***la Cilicie et une grande partie de la ligne de chemin de fer de Bagdad (de Çoban Bey à Nusaybin) reviennent à la Turquie****. La France obtient en revanche de maintenir la région d'Alexandrette au sein du mandat syrien. Un régime administratif spécial y est établi afin de protéger les droits culturels des populations turques qui y résident.*

L'accord d'Angora ne comporte pas de concessions économiques directes mais ***Franklin-Bouillon obtient, dans des déclarations annexes à l'accord, que les écoles, les œuvres et les sociétés françaises en Anatolie ne soient pas lésées et que les investissements et les conseillers français soient bien accueillis par le gouvernement d'Ankara****.*

En outre, Franklin-Bouillon outrepasse quelques peu ses pouvoirs en promettant que ***l'armée française quittera le territoire anatolien en laissant sur place une partie de ses équipements*** *que les troupes turques pourront utiliser sur le front grec.*

La conclusion de l'accord marque le début d'un soutien matériel et diplomatique de Paris à la cause nationaliste. Néanmoins, des contraintes locales, régionales et internationales posent des obstacles à la réalisation pleine et entière de ce partenariat*.*

En France, la signature donne lieu à des discussions à la Chambre et au Sénat*. Les débats portent sur les pertes territoriales de la France par rapport au traité de Sèvres et sur la question arménienne. Pour se défendre face à ces critiques et ménager les Alliés, l'accord n'est pas présenté pour ratification au Parlement et Aristide Briand intervient pour affirmer qu'il ne constitue pas une reconnaissance du gouvernement d'Ankara, « ni de fait, ni de droit », mais simplement un accord temporaire et local en attendant le règlement final de la paix.*

L'accord suscite des tensions avec les alliés respectifs de Paris et d'Ankara*.*

CORRESPONDENCE
RELATING TO THE AGREEMENTS AND THE GREEK AFFAIRS
THE LEGAL BORDERS OF THURSE (N. 50)
Presented to both Houses of Parliament by Command of His Majesty, January 1923

Ankara antlaşmasının İngilizlerinin şeffaf davranmadığı Fransa'nın Sèvres Antlaşmasına aykırı ayrı bir barış anlaşması imzalayarak İtilafa ters düştüğü ve bu anlaşma ile İstanbul Hükümetine karşı Ankara Hükümetini tanıdığı noktalarına dayanır. Buna ek olarak, bölgede yaşayan Hristiyan azınlıkların kaderiyle yeterince ilgilenmediği ve Sèvres Antlaşmasında bulunun azınlıklarla ilgili özel garantilerden vazgeçtiği hususlarında, Londra Paris'i suçlar.

Dépêches relatives aux accords de Sèvres et aux frontières grecques. Les négociations entre les Alliés et la Turquie. Les frontières turques (N. 50). Présentées au Parlement par ordre de Sa Majesté, janvier 1923. Londres, Imprimerie de Sa Majesté, Bureau de l'Imprimerie du Parlement, Office, 1923

Les Britanniques *reprochent ainsi à la France d'avoir manqué de transparence lors de l'organisation des missions de Franklin-Bouillon, d'être contrevenue à l'alliance en signant un accord de paix séparé en contradiction avec le traité de Sèvres et d'avoir accordé, par ce biais, une reconnaissance au gouvernement d'Ankara au détriment de celui d'Istanbul. Londres accuse également Paris de ne pas s'être suffisamment assuré du sort des minorités chrétiennes de la région et d'avoir renoncé aux garanties spéciales que comportait le traité de Sèvres à ce sujet.*

La Russie *se montre elle aussi contrariée par la signature de l'accord d'Angora et demande des explications au gouvernement turc. Pour* ***l'Italie****, la signature de l'accord franco-turc gêne ses propres pourparlers entamés depuis 1919 mais encore non aboutis.*

L'annonce du départ dans les deux pays des troupes françaises de Cilicie créé par ailleurs une grande émotion parmi les chrétiens de Cilicie*. Les autorités françaises multiplient les déclarations afin de les rassurer et endiguer leur exode. Malgré cela, ces populations en majorité arméniennes jugent que les clauses de l'accord sont insuffisantes pour assurer leur sécurité. On estime que 50 000 à 60 000 personnes auraient quitté la Cilicie entre novembre 1921 et janvier 1922. Ces dernières s'embarquent à Mersin et Alexandrette à destination de Chypre, d'Istanbul, d'Izmir, de l'Egypte et de la Syrie.*

Le changement d'administration en Cilicie constitue enfin un enjeu délicat : alors que le gouvernement d'Ankara souhaite achever au plus tôt le rattachement des régions évacuées au territoire national turc, les Français insistent pour qu'une période de transition soit respectée*. Cette transition s'effectue grâce à la constitution de commissions mixtes et à la collaboration entre les acteurs de terrain français et turcs.*

FRANKLIN-BOUILLON BASINDA HAKLI ÇIKTI

FRANKLIN-BOUILLON SE JUSTIFIE DANS LA PRESSE

Henry Franklin-Bouillon, 10 Şubat 1922 tarihli Paris'te yayımlanan *Le Matin* gazetesine yazdığı makalede Fransa'nın Ankara Anlaşması'nı imzalama nedenlerini açıklıyor

Barışa ve geleneksel politikamıza geri dönmüş

Ankara Anlaşması, Fransa'nın sınırında barışı yeniden tesis etmesini, özel çıkarlarını savunabilmesini ve nihayet Türkiye'deki geleneksel politikasına geri dönmesini sağladı.

Ankara Anlaşması, talihsiz Sèvres Anlaşmasıyla sonuçlanan uzunca bir dizi hataya son verdi. Şüphesiz çok geç imzalandı. Ateşkes sonrası belki de başka şartlar öngörülebilirdi. Fakat kimse şu konuda yanılmasın: Savaşın doğal sonucu olan Türk milliyetçiliğinin ve Müslüman dünyasının uyanışı karşısında, etnik sınırları içinde Türkiye'nin tam bağımsızlığına saygı duymayan hiçbir anlaşma uzun ömürlü ve etkili olamazdı. Bilhassa çıkar gözetmiyor oluşumuzu ve adalete olan saygımızı kanıtlayan bu Antlaşma, eğer gayemizde herhangi bir devamlılık olacaksa, bizlere Yakın Doğuda ve Müslüman dünyasında maksimum avantajlar sağlayabilecek bir anlaşmadır.

Ülkemizin oybirliğiyle onayladığı bu Antlaşmaya karşı, tutku veya çıkar sebebiyle duyulan nadir bazı eleştirilere de verilecek başka bir cevap yoktur. Müsluman alemiyle en hassas ilişkilerimizden sorumlu iki şahsiyet, General Gouraud ve Mareşal Lyautey, bu Antlaşmayı onu imzalama şerefine sahip olan Hükümet Başkanından bile daha güçlü bir şekilde savundular.

İngiltere ile olan yanlış anlaşılma nerede başlıyor

Ancak, öte yandan İngiliz müttefiklerimizin eleştirilerinin üzerinde durmamamız mümkün değildir. Bu eleştirilerin tamamen temelsiz olduğu söylenecektir, tam da bu sebeple hiç gecikmeden ve lafı hiç uzatmadan şu izahat yapılması gerekir.

Her zamanki gibi, fikir ayrılığımızın temelinde bir yanlış anlaşılma söz konusu. İngiltere bize, kendisine haber vermeksizin ve çıkarlarını gözetmeksizin ayrı bir anlaşma imzalamış olmamızdan ötürü sitem ediyor. Acaba haber vermemiş miydik? **1921'in başlarında Londra Konferansı sırasında, Yunanlıların çatışmayı tekrar başlatmak istedikleri ortaya çıktığında, Fransız Hükümeti net bir şekilde**, kendi megaloman hayallerini sürdürmek isteyen Kral Konstantin'nin hoşuna gidiyor diye, **Kilikya'daki askerlerimizin daha fazla öldürülmelerine devam edemeyeceğini deklare etmişti**. Küçük Asya'nın tek hâkimi olan Ankara Hükümeti ile bu yüzden görüşmeye mecburduk. Bu deklarasyon kendi hükümetimize kâfi görünmüştü ve müzakereler, İngiliz Hükümetinin gözleri önünde, Londra'da başlatılmıştı. İngiliz Hükümeti, daha sonra birkaç çekincede bulunduysa da hiçbir şekilde bir anlaşmaya varamayacağımıza inandığı için, çıkarları gerçekten tehdit edilseydi, çekincelerini gerektireceği usulde, yani zamanlıca ve yazılı olarak kuvvetli bir şekilde bildirmeyi ihmal etmiş oldu. İşte yanlış anlaşılmanın kökeni budur. Belki de her iki taraf da yeterince açık davranmamıştır. Ancak, savaşta olduğu gibi barışta da birlik içinde kalmak isteyen ve kalmaları gereken iki müttefik arasında ciddi bir çatışma sebebi çıkartmaya yeter mi bu?

Kendi çıkarlarımıza olduğu kadar müttefiklerimizin gerçek çıkarlarına da hizmet ettik.

Yoksa müttefiklerimizin çıkarlarını feda mı etmişiz? Bu eleştiri daha da asılsız. Fransa, Ankara Anlaşmasını imzalayarak, günden güne kıymeti daha da artacak bir hizmette bulunmuştur. Şüphesiz, bunu kabul etmek için, İngiltere'nin özellikle son 3 yıldır güttüğü Doğu Politikasının hatalı olduğunu kendisine itiraf etmesi gerekir. Hatasını kabul etmek insanı küçültür mü? Müttefiklerden hangisi hata yapmadı ki? Bu büyük Ulus acaba gerçek çıkarlarını gururuna feda etmeye devam edecek mi? Ben buna inanamam.

Durumun vahameti, bu Ulusun Türkiye'ye karşı en çelişkili tutumları izlemiş olmasından kaynaklanıyor. Biz de maalesef, müttefiklerimize tavsiyede bulunmak veya izledikleri bu yolda onları durdurmak için hiçbir şey yapmadık. M. Lloyd George, 5 Ocak 1918'de Avam Kamarasında yaptığı konuşmasında diyordu ki: "Türkiye'yi başkentinden, Türk ırkının çoğunluğu oluşturduğu Küçük Asya'daki ve Trakya'daki zengin ve bereketli topraklarından mahrum bırakmak için savaşmıyoruz." Bunun üzerine, bu Devlet adamı Sèvres'de, Küçük Asya ve Trakya'nın en güzel topraklarını Yunanlılara verileceği ve Türkiye'nin fiilen bağımsız bir Devlet olarak varlığının sona ereceği kararını aldırtıyordu. Yunanlıların zaferine inanabildiği sürece, İngiltere'nin bu tutumunu devam ettirmesi anlaşılabilir, ancak Sakarya hezimetinden ve himaye ettiklerinin kesin olarak geri çekilmesinden sonra bu konuda neden inat edilir ki?

İnsan bilhassa Ankara Hükümetine karşı gösterilen her türlü şiddetin bütün İslam dünyasında ve özellikle Hindistan'da, anında bir tepkiye yol açtığını nasıl fark edemez? Müttefikler Yunanlıların İzmir'e çıkmalarına karar verdikleri gün, Türkiye'yi yeniden yarattılar ve İslam'ı da tekrar ayağa kaldırdılar. Bu durumdan memnuniyet veya üzüntü duyulabilir, ancak bu gerçeği reddetmek imkânsız.

Barışı yeniden tesis etmek ve anarşiyi engellemek istiyorsak, bir anlaşmaya varmak zorundayız.

İngiltere'nin tutumu, barış müzakerelerini başlatabilmesi için kendisine özellikle zorluk yaratıyordu. İstanbul ve Ankara'da bağımsızlığını elde etmek için her türlü fedakarlığı göze alan bir Türkiye ile maalesef "barikatın" öbür tarafında durmayı taahhüt etmiş bir İngiltere arasında bulunan **Fransa, dürüst bir müttefikin en bariz görevini yerine getirmiş ve kendi çıkarlarını adil bir şekilde dikkate alarak, yarın herkesin faydalanacağı bir genel anlaşmayı hazırlamıştır**.

İngiliz kamuoyunun kayda değer bir bölümünün de basında yer alan çok şiddetli karalama kampanyasına rağmen, bu konuda bizimle tamamen hemfikir olduğunu da hemen belirtmek isterim. Foreign Office'in en nitelikli memurlarından bazıları bizim haklı olduğumuzu söylemekten çekinmiyorlar. İngiliz idaresinin imtiyaz ve baskı arasında karar veremediği Mısır'da ve Hindistan'da meydana gelen olaylar en inatçısını bile sonunda ikna etmeye yetecektir.

Nitekim, bütün gerçeği bilenler için, geçmiş ile ilgili bu yanlış anlaşılmadan geriye hiçbir şey kalmaz ve gelecekle ilgili en ufak şüpheyi de içinde barındıramaz. Böyle bir durumda, bizler zaten Yakın Doğuda barışı yeniden tesis etmek istiyorsak, tam anlamıyla neden anlaşamayalım ki? **Kendimize sürdürülebilir bir çözümün vazgeçilmez unsurunu hatırlatmamız yeterli olacaktır: halkların bağımsızlığına saygı göstermek ve onların da kendi azınlıklarının haklarına saygı göstermeleri**. Bu prensip kabul edildiği vakit, Rus anarşisinin yarın bütün Küçük Asya'yı ele geçirmesini istemiyorsak eğer, bir dakika bile kaybetmeden barışın nasıl inşa edilmesi gerektiği konusu artık onlar için de sorun olmaktan çıkacaktır.

Henry Franklin-Bouillon, Eski Bakan, Eski Dış ilişkiler Komisyon Başkanı.

Henry Franklin-Bouillon 1917'de

Henry Franklin-Bouillon vers 1917

gallica.bnf.fr/BNF

Henry Franklin-Bouillon expose les raisons pour lesquelles la France a conclu l'accord d'Angora dans les colonnes du quotidien parisien *Le Matin* du 10 février 1922

Le retour à la paix et à notre politique traditionnelle

L'accord d'Angora a permis à la France de rétablir la paix sur sa frontière, d'assurer la défense de ses intérêts particuliers et de reprendre enfin sa politique traditionnelle en Turquie.

Il a mis fin à une longue série de fautes aboutissant au néfaste traité de Sèvres. Sans doute il a été conclu beaucoup trop tard. Au lendemain de l'armistice peut-être, d'autres conditions auraient-elles pu être envisagées. Mais qu'on ne s'y trompe pas, le réveil du nationalisme turc et du monde musulman, conséquence inévitable de la guerre, aurait rendu précaire et sans effet tout arrangement qui n'eût pas respecté l'indépendance complète de la Turquie dans ses limites ethniques. Notre accord, précisément parce qu'il prouve notre désintéressement et notre respect de la justice, est celui qui peut nous valoir, si nous avons quelque suite dans nos desseins, le maximum d'avantages dans le Proche-Orient et dans tout le monde musulman.

Il n'y a pas autre chose à répondre aux rares critiques – inspirées par la passion ou l'intérêt – qu'il a soulevées dans notre pays, unanime à l'approuver. L'on sait que les deux hommes qui ont charge de nos affaires musulmanes les plus délicates, le général Gouraud et le maréchal Lyautey, l'ont défendu avec plus d'énergie encore que le président du Conseil auquel en revient l'honneur.

Où commence le malentendu avec l'Angleterre

Il est impossible, par contre, de ne pas nous arrêter aux critiques de nos alliés anglais. On nous dira qu'elles ne sont fondées en rien: raison de plus pour s'en expliquer sans retard et sans ambages.

Comme toujours, c'est un malentendu qui est à l'origine de notre dissentiment. L'Angleterre nous reproche d'avoir conclu un arrangement séparé sans l'avoir prévenue et sans considérer ses intérêts. Nous n'aurions pas prévenu ? ***Au cours de la conférence de Londres, au début de 1921, lorsqu'il apparut que les Grecs voulaient reprendre les hostilités, le gouvernement français déclara nettement qu'il ne pouvait continuer à faire tuer nos soldats en Cilicie****, parce qu'il plairait au roi Constantin de persévérer dans ses rêves de mégalomanie. Nous étions donc forcés de traiter avec le gouvernement d'Angora, seul maître de l'Asie-Mineure. Cette déclaration avait paru suffisante à notre gouvernement et des négociations s'étaient engagées à Londres sous les yeux mêmes du gouvernement anglais. Celui-ci fit, plus tard, quelques réserves mais convaincu que nous ne réussirions jamais à conclure un accord, il négligea de les préciser à temps et par écrit avec la fermeté qui eût convenu si ses intérêts avaient été réellement menacés. Voilà l'origine du malentendu. Peut-être n'a-t-on pas été assez précis d'un côté comme de l'autre. Mais y a-t-il là de quoi créer un conflit sérieux entre des alliés qui veulent et qui doivent rester unis dans la paix comme ils l'ont été dans la guerre ?*

Nous avons servi les véritables intérêts de nos alliés autant que les nôtres.

Nous aurions sacrifié les intérêts de nos alliés ? Cette critique est encore plus mal fondée. La France, en concluant l'accord d'Angora, a rendu un service dont la valeur apparaîtra chaque jour plus grande. Sans doute pour l'admettre, l'Angleterre en particulier doit s'avouer qu'elle s'est trompée en Orient depuis trois années. Est-ce se diminuer que de reconnaître une erreur ? Lequel des alliés n'en a pas commis ? Est-ce que cette grande nation va continuer à sacrifier ses intérêts véritables à son amour-propre ? Je ne peux le croire.

La gravité de la situation vient de ce qu'elle a eu vis-à-vis de la Turquie les attitudes les plus contradictoires. Et, malheureusement, nous n'avons rien fait pour conseiller ou pour arrêter nos alliés dans cette voie. Le 5 janvier 1918, M. Lloyd George disait à la Chambre des Communes « Nous ne nous battons pas pour priver la Turquie de sa capitale ni de ses riches et célèbres territoires d'Asie Mineure et de Thrace où la race turque est en grande majorité ». Après quoi cet homme d'Etat faisait décider à Sèvres que la meilleure partie de l'Asie-Mineure et de la Thrace serait donnée aux Grecs et que la Turquie cesserait pratiquement d'exister comme État indépendant. Tant qu'elle a pu croire à la victoire des Grecs, on comprend que l'Angleterre ait persévéré dans cette attitude mais pourquoi s'y entêter après la défaite de la Sakharia et la retraite définitive de ses protégés ?

Comment surtout ne pas se rendre compte que toute violence exercée contre le gouvernement d'Angora provoque une réaction immédiate dans l'ensemble du monde musulman, et, plus particulièrement, dans les Indes ? Le jour où les Alliés ont décidé le débarquement des Grecs à Smyrne, ils ont recréé la Turquie et reconstitué l'Islam. On peut s'en réjouir ou le déplorer mais il est impossible de le contester.

Nous devons arriver à l'entente si tout le monde veut rétablir la paix et éviter l'anarchie.

L'attitude de l'Angleterre lui rendait particulièrement difficile d'entamer des négociations de paix. Entre une Turquie résolue à tous les sacrifices pour assumer son indépendance à Constantinople et Angora et l'Angleterre malheureusement engagée de l'autre côté de 'la barricade', ***la France a rempli son devoir le plus évident d'allié loyal en tâchant, par un règlement équitable de ses intérêts particuliers, de préparer le règlement général dont tous bénéficieront demain****.*

J'ai hâte d'ajouter qu'une notable partie de l'opinion publique anglaise, malgré une campagne de presse des plus violentes, partage entièrement nos vues sur cette question. Certains des fonctionnaires les plus qualifiés du Foreign Office n'hésitent pas à reconnaître que nous avons raison. Les événements d'Egypte et de l'Inde, où l'administration anglaise n'ose plus se décider entre les concessions et la répression, finiront d'ailleurs par convaincre les plus obstinés.

Ainsi, pour qui connaît toute la vérité, rien ne peut subsister du malentendu en ce qui regarde le passé, rien ne peut justifier le moindre soupçon en ce qui regarde l'avenir. Comment dès lors n'arriverions-nous pas à une entente complète si nous sommes également résolus à rétablir la paix dans le Proche-Orient ? ***Il suffit de nous rappeler quelle est la condition indispensable de tout règlement durable: le respect de l'indépendance des peuples qui devront eux-mêmes respecter les droits de leurs minorités****. Ce principe admis, il ne leur sera plus difficile de préciser comment doit être conçue cette paix générale qu'il faut réaliser sans perdre une minute si nous voulons empêcher l'anarchie russe de gagner demain toute l'Asie-Mineure.*

Henry Franklin-Bouillon, ancien ministre, ancien président de la Commission des Affaires étrangères.

Vendredi 10 Février 1922

Le Matin 5c

EXPLIQUONS-NOUS AVEC L'ANGLETERRE

M. Franklin-Bouillon expose les raisons pour lesquelles la France a conclu l'accord d'Angora

Est-ce un corps que l'on a traîné puis jeté à l'eau?

Le gouvernement ouvre une enquête contre les fauteurs de paniques financières

"Henry Franklin-Bouillon Fransa'nın neden Ankara anlaşmasını imzaladığını açıklamas", Le Matin, n°13841, 10 Şubat 1922.

"M. Franklin-Bouillon expose les raisons pour lesquelles la France a conclu l'accord d'Angora", Le Matin, n°13841, 10 février 1922

gallica.bnf.fr/BNF

1921-1925: FRANSA-TÜRKİYE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNİN YENİ SEYRİ

1921-1925 : LE NOUVEAU COURS DES RELATIONS DIPLOMATIQUES FRANCO-TURQUES

1921'de imzalanan Ankara Anlaşması Fransa'yı Ankara Hükümetine belirleyici biçimde yakınlaştırmış olsa dahi ne resmen diplomatik ilişkilerin tesisi, ne de karşılıklı olarak Büyükelçi atanması sonuçlarını hemen doğurmadı.

Ankara'da Fransa: çifte temsilden, diplomatik ilişkilerin tesisine uzanan yol

1918-1924 arası, Fransa'nın resmi temsilciliği, tıpkı Birleşik Krallığın ve İtalya'nın, Yüksek Komiserlikleri gibi, Doğu'da Fransa Cumhuriyeti Yüksek Komiserliği adı altında, İstanbul'da mukimdir. Bu temsil şekli, Müttefikler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çok taraflı barış anlaşmasının imzalanması beklenirken, geçici olarak öngörülmüştür.

Ankara Anlaşması'nın imzalanmasından sonra ve Mayıs 1922'den itibaren, Fransa'nın Ankara'da General Louis Mougin adında bir de gayri-resmi temsilcisi olur.

LE GÉNÉRAL MOUGIN EN TURQUIE

LE GÉNÉRAL SE RENDANT A UNE SÉANCE DU PARLEMENT D'ANGORA

On sait que le général Mougin a été envoyé, en septembre dernier, en Turquie, chargé de la mission de préparer une reprise complète des relations politiques et économiques avec le gouvernement d'Angora. Ce dernier a désigné comme représentant le général Franklin-Bouillon, député de deux départements devant le Parlement d'Angora.

"General Mougin Büyük Millet Meclisinin bir celsesine gideren", Excelsior, n°5093, 21 Kasım 1924

"Le général Mougin en Turquie. Le général se rendant à une séance du parlement d'Angora", Excelsior, n°5093, 21 novembre 1924

gallica.bnf.fr/BNF

General Mougin'in 1922 yılı sonunda imzaladığı bir kartpostal. Kartın diğer yüzünde Mustafa Kemal'in İzmir muzafferiyetinden sonra Ankara'ya dönüşünde çekilen bir fotoğraf yer alıyor. Mougin ikinci sırada Mustafa Kemal'den birkaç metre ötede görülüyor.

Carte postale signée du général Mougin vers la fin de l'année 1922. Au recto : photographie prise lors du retour de Mustafa Kemal d'Izmir à Ankara, après la victoire sur les armées grecques en octobre 1922. Le général Mougin apparaît au deuxième rang, à quelques mètres de Mustafa Kemal.

VDKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Ankara Fotoğraf, Kartpostal ve Çizevizi Koleksiyonu

General Louis Mougin

Cezayir'de eski bir istihbarat subayı olan, Doğu'yu iyi bilen ve 1919'dan beri aralıklarla, aksatmadan Anadolu'da zaman geçiren General Mougin, "tutkulu bir Türkiye dostu" olarak tanınır. 1921-1925 arasında, Fransa-Türkiye ilişkisinde kilit aktörlerden biridir. Mart 1921'de Londra'da Briand-Bekir Bey Anlaşmasının müzakerelerine katılmış ve Fransız birliklerinin Kilikya'dan tahliyesinin gözetiminde, Franklin-Bouillon'nun yardımcısı olmuştur. Haziran 1922-Haziran 1925 arasında, Mart ayından Eylül 1924'e kadar geçen süre hariç, kendisi 1921 Ankara Anlaşmasının uygulanmasının izlenmesi görevini yürütmüştür. Mougin son derece aktif oluşuyla dikkat çekmiş ve Fransa-Türkiye ilişkilerinin kurulmasını kolaylaştırılmak için belirleyici bir rol oynamıştır.

Bir taraftan İstanbul'da Jessé-Curely'nin, diğer taraftan Ankara'da General Mougin'nin bulunması, 1922-1925 yılları arasında Fransa'nın Türkiye'de iki temsilciliğinin olması anlamına gelir. Bu durum bazı zorluklar ve yanlış anlaşılmalara sebep olmuştur. **Mayıs 1925'te, Sarraut'nun Ankara'ya Büyükelçi olarak gelişi bu duruma bir son verir**.

Fransa'nın resmi Temsilcileri

İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserleri:

Koramiral Jean Amet (Kasım 1918-Ocak 1919)

Albert Defrance (Ocak 1919-Şubat 1921)

General Maurice Pellé (Şubat 1921-Mart 1924)

Gaston Jessé-Curely (Mart 1924-Şubat 1925, vekaleten)

Fransa'nın Ankara Büyükelçisi:

Albert Sarraut (Mayıs 1925-Mayıs 1926)

1926 Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi

L'accord turco-franco à Angora est le complément de celui de 1921

İstanbul'da Fransızca yayınlanan Akşam gazetesinin bir kupürü: "Ankara anlaşması 1921 anlaşmasını tamamlıyor", 19 Şubat 1926

"L'accord signé hier à Angora est le complément de celui de 1921". Akcham, 19 février 1926.

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Ankara-Ambassade, 147

Dışişleri bakanı Tevfik Rüştü Bey (solda) ve Paris sefiri Ali Fethi Bey, Paris 13 Aralık 1925

Tevfik Rüştü Bey, ministre des Affaires étrangères de Turquie (à gauche) et Ali Fethi Bey, ambassadeur de Turquie à Paris, à Paris, le 13 décembre 1925

gallica.bnf.fr/BNF

Özellikle "ördek gagası" ("*bec du canard*") diye adlandırılan, Nusaybin ve Cizre arasındaki sınırın hattının belirlenmesinde sorun yaşanır. Öte yandan, Türk Hükümeti, Franklin-Bouillon hattının güneyinde bulunan, yani Kilis bölgesindeki 12 bucak ve Payas Garı üzerinde hak iddia etmektedir.

Böyle bir ortamda, Büyükelçi Sarraut, Fransa'nın Suriye ve Lübnan Yüksek Komiseri Henry de Jouvenel ile Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) arasındaki müzakerelere nezaret eder. **18 Şubat 1926'da bir Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi imzalanarak, iki ülke arasında sınır konusundaki anlaşmazlıklar için tahkime gidilmesi öngörülür**. Türkiye-Suriye arasındaki sınır hattının çizilmesi çalışmaları 1921 Ankara Anlaşmasının başlattığı işi devam ettirir ve 1930 senesinde son bulur.

Ankara Paris'te: yeni Türk diplomasisi

Lozan konferansı Türk heyeti başkanı İsmet Paşa (solda) ve Paris mümessili Ahmet Ferit Bey, Paris 1922

İsmet Pacha, président de la délégation turque à la conférence de Lausanne (à gauche) et Ahmet Ferit Bey, agent diplomatique à Paris, 1922

gallica.bnf.fr/BNF

20 Ekim 1921 Anlaşmasından birkaç gün sonra, gazeteci, İstanbul milletvekili ve Birinci Ankara Hükümeti'nin Maliye Bakanı olan **Ahmet Ferit Bey (Tek), Fransız Hükümeti nezdinde, Türkiye Büyük Millet Meclisini temsil etmek üzere seçilir**.

Ancak, Ankara'nın Paris temsilcisinin durumu hassastır. Fransa-Türkiye yakınlaşması, Fransa'da çok sayıda eleştiriye konu olur. Ayrıca, hali hazırda Paris'te bir Türk-Osmanlı temsilci vardır. Kendisi, Bab-ı Ali tarafından yollanmış diplomat Mehmet Nabi Bey'dir. Qayri-resmi şekilde ve farklı isimler altında, her iki temsilci de diplomatik temsilci rolünü üstlenirler. Nabi Bey, Paris Barış Konferansı sonrası Osmanlı heyetinden geriye kalan bir kişi olup, "murahhas" (delege) olarak adlandırılır. Ferit Bey ise "mümessil" (temsilci) adını taşır.

Buradaki karışık durum da, 1925'te Türkiye Cumhuriyet'inin Paris'e bir Büyükelçi ataması ile çözülür.

Paris'teki ilk Türk Büyükelçileri

Hüseyin Cevat Bey (Ezine) yeni Ankara Hükümeti'ne hizmet eden, eski Osmanlı Hükümeti'nin birkaç kariyer diplomatından biridir. 1922'ye kadar İsviçre Bern'de Bab-ı Ali'nin temsilciliğini yaptıktan sonra, TBMM tarafından 1923-1924 yılları arasında Bükreş'e gönderilir. Ardından, Türkiye'nin Paris Büyükelçiliğine misyon şefi olarak atanır. Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'e, 6 Şubat 1925'te Güven mektubunu sunduğu esnada, karşılıklı teati edilen konuşmalarda yaşanan bir takım yanlış ifadeler, TBMM'de kendisinin sert şekilde eleştirilmesine sebep olur. Ancak, Paris ve Ankara, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni seyrinin bu hadise ile etkilenmesini istemez. 10 gün sonra, Cevat Bey'in yerine Ulusal Hareketin önde gelen isimlerinden biri atanır.

Ali Fethi Bey (Okyar) Paris'te askeri ataşe olarak bulunmuştur. Kendisi Mustafa Kemal'e yakın olup, 1922'de Ankara Hükümetinin İçişleri Bakanı, Ağustos 1923'te Bakanlar Konseyi Başkanı ve Ekim 1923'te Meclis Başkanı olarak görev yapmıştır. Eşi ve iki küçük çocuğu ile Nisan başında Paris'e giderek, 2 Mayıs 1925 tarihinde Güven Mektubunu sunmuştur.

Si la conclusion de l'accord d'Angora en 1921 a rapproché la France du gouvernement d'Ankara de manière décisive, il n'a pas immédiatement conduit à la mise en place de relations diplomatiques officielles ni à la nomination d'ambassadeurs dans les capitales.

La France à Ankara : de la double représentation à l'établissement de relations diplomatiques

***Entre 1918 et 1924, la représentation officielle de la France, comme celles du Royaume-Uni et de l'Italie, est installée à Istanbul sous la forme d'un Haut-Commissariat de la République française en Orient**. Cette représentation est conçue comme provisoire, en attendant la conclusion d'un traité de paix multilatéral entre les Alliés et l'Empire ottoman.*

***A la suite de la conclusion de l'accord d'Angora, et à partir du mois de mai 1922, la France dispose également d'un représentant non officiel à Ankara, le général Louis Mougin**.*

Le général Louis Mougin

Ancien officier de renseignement en Algérie, bon connaisseur des affaires d'Orient ayant effectué, depuis 1919, des séjours ponctuels en Anatolie, le général Mougin est connu comme un « turcophile enragé ». Il est un acteur déterminant de la relation franco-turque entre 1921 et 1925. Il a participé aux discussions pour la conclusion des accords Briand-Bekir Sami Bey à Londres en mars 1921 et a secondé Franklin-Bouillon dans la supervision de l'évacuation de la Cilicie par les Français. Entre juin 1922 et juin 1925, avec une courte interruption entre mars et septembre 1924, il a la tâche de surveiller l'application de l'accord d'octobre 1921. Il se montre très actif et joue un rôle déterminant pour faciliter l'établissement de la relation franco-turque.

***Avec Jessé-Curely à Istanbul et le général Mougin à Ankara, on assiste, entre 1922 et 1925, à un dédoublement de la représentation française en Turquie**, ce qui n'est pas sans causer quelques difficultés et malentendus. **En mai 1925, l'arrivée d'Albert Sarraut comme ambassadeur à Ankara met un terme à cette situation**.*

Représentants officiels de la France

Hauts-Commissaires français à Istanbul :

Vice-amiral Jean Amet (novembre 1918-janvier 1919)

Albert Defrance (janvier 1919-février 1921)

Général Maurice Pellé (février 1921-mars 1924)

Gaston Jessé-Curely (mars 1924-février 1925, par interim)

Ambassadeur de France à Ankara :

Albert Sarraut (mai 1925-mai 1926)

La Convention d'amitié et de bon voisinage de 1926

***De nombreuses questions ont été laissées en suspens depuis 1921** : celle des écoles et des œuvres françaises, le dossier de la dette, et surtout la question frontalière.*

***La signature de l'accord Franklin-Bouillon d'octobre 1921 n'a ainsi constitué qu'un accord de principe sur la route que la frontière devrait suivre**. Dans les faits, les travaux de délimitation et de bornage laissent apparaître de nombreuses imprécisions, notamment sur le tracé entre Nusaybin et le Tigre (Cizre) dans la région dite du « bec de canard ». Par ailleurs, le gouvernement turc revendique des communes au sud de la ligne Franklin-Brouillon, soit une douzaine de villages de la région de Kilis, ainsi que la gare de Payas.*

*C'est dans ce contexte que l'ambassadeur Albert Sarraut supervise les négociations entre Henry de Jouvenel, haut-commissaire français pour la Syrie et le Liban, et Tevfik Rüştü [Aras], ministre turc des Affaires étrangères. **Le 18 février 1926, une Convention d'amitié et de bon voisinage est signée et prévoit le recours à l'arbitrage pour les différends entre les deux pays en matière de frontière**. Les travaux de délimitation de la frontière entre la Turquie et la Syrie poursuivent l'œuvre de l'accord d'Angora de 1921 et prennent fin en 1930.*

Ankara à Paris : la nouvelle diplomatie turque

***Dans les jours qui suivent la conclusion de l'accord du 20 octobre 1921, Ahmet Ferit Bey [Tek]**, journaliste, député de Constantinople et ministre des Finances du premier gouvernement d'Ankara, **est choisi pour représenter la Grande Assemblée nationale de Turquie auprès du gouvernement français**.*

***La position du représentant d'Ankara à Paris est toutefois délicate**. Le rapprochement franco-turc fait l'objet de nombreuses critiques. Par ailleurs, un représentant turco-ottoman est déjà présent à Paris, le diplomate Mehmet Nabi Bey, envoyé par la Sublime Porte. Tous deux remplissent de manière non officielle un rôle de représentant diplomatique avec des noms différents : Nabi Bey est « délégué » (murahhas), émanation permanente de la délégation ottomane à la Conférence de la Paix, tandis que Ferit Bey est « représentant » (mümessil).*

***Là aussi, cette situation ambiguë est résolue par la nomination, en 1925, d'un ambassadeur de la République de Turquie à Paris**.*

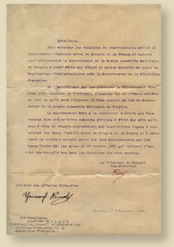

Ahmet Ferit Bey' Fransız hükümeti nezdinde tam yetkili temsilci olarak atayan akreditasyon mektubu.

Lettre d'accréditation d'Ahmet Ferit Bey en tant que "représentant plénipotentiaire près le Gouvernement de la République française".

Archives de la Fondation Tek-Ein

Les premiers ambassadeurs turcs à Paris

Le premier ambassadeur de la Turquie kemaliste est arrivé à Paris

"Kemalist Türkiye'nin ilk sefiri Paris'e vasıl oldu", Le Journal, n°11793, 30 Ocak 1925

"Le premier ambassadeur de la Turquie kémaliste est arrivé à Paris", Le Journal, n°11793, 30 janvier 1925

gallica.bnf.fr/BNF

***Hüseyin Cevat Bey [Ezine]** fait partie des quelques diplomates de l'ancienne carrière, serviteurs du gouvernement impérial, qui se mettent à disposition des nouvelles autorités d'Ankara. Après avoir été le représentant de la Sublime Porte à Berne jusqu'en 1922, il est envoyé par la CAN à Bucarest entre 1923 et 1924. Il est alors désigné pour prendre la direction de l'ambassade turque à Paris. Lorsqu'il remet ses lettres de créance au président français Gaston Doumergue, le 6 février 1925, une série de maladresses lors des discours qui sont échangés suscite de sévères critiques à son encontre au sein du parlement turc. Paris et Ankara ne souhaitent cependant pas laisser l'incident entamer le nouveau cours de leurs relations. Dix jours plus tard, Cevat Bey est remplacé par une personnalité marquante du mouvement nationaliste.*

Cevat Bey, Elysée sarayına giderken, 6 Şubat 1925

Cevat Bey à son départ pour l'Elysée, le 6 février 1925

gallica.bnf.fr/BNF

***Ali Fethi Bey [Okyar]** a été attaché militaire à Paris. Proche de Mustafa Kemal, il est nommé ministre de l'Intérieur du gouvernement d'Ankara en 1922, président du Conseil en août 1923, puis président de l'Assemblée en octobre 1923. Après avoir regagné Paris avec son épouse et ses jeunes enfants au début du mois d'avril, il remet ses lettres de créance le 2 mai 1925.*

FETHY BEY REMPLACE DJEVAD BEY

"Fethi Bey, Cevat Bey'in yerini aldı", Le Petit Parisien, n°11553, 11 Mart 1925

"Fethy Bey remplace Djevad Bey", Le Petit Parisien, n°11553, 11 mars 1925

gallica.bnf.fr/BNF

Ali Fethi Bey, 1924'de

Ali Fethi Bey vers 1924

gallica.bnf.fr/BNF

Fethi Bey itimadnamesini takdim etmek üzere Elysée sarayına giderken, 2 Mayıs 1925

Ali Fethi Bey à l'Elysée pour la remise de ses lettres de créance, le 2 mai 1925

gallica.bnf.fr/BNF

MÜFİDE HANIM [TEK]

"YENİ TÜRKİYE"NİN PARİS'TEKİ TEMSİLİ

LA REPRÉSENTATION DE LA « NOUVELLE TURQUIE » À PARIS

Müfide Ferit Ankara hükumetinin Paris diplomatik temsilçi bahçesinde HZ, rue Victor Hugo, tarihsiz 1922

Müfide Ferit dans le jardin de la mission diplomatique d'Ankara à Paris, 42 rue Victor Hugo, vers 1922

Archives de la Fondation Tek-Esin

Liberal bir Osmanlı ailesinde büyüyen **Müfide Hanım (Tek) (1892-1971), bir entelektüel ve edebiyatçı kadınıdır.** 1907 senesinde Ahmet Ferit Bey ile evlenir ve Franklin-Bouillon Anlaşmasının imzalanmasından sonra, **Ankara Hükümetini temsilen Paris'e atanan kocasına diplomatik temsil faaliyetlerinde faal bir görev alır**. Yaptıkları işler çok ender rastlanan bir durumdur, çünkü XIX. Yüzyılda, yurtdışına giden Osmanlı temsilcilerine ailelerin eşlik etmesine izin verilmez.

> *"Paris'te ve Londra'da iken, bu yerlerde ülkemi temsil eden ilk Sefire olma şerefine nail oldum*

Müfide Hanım, 1921 yılının sonunda, Fransa'ya gelir gelmez, hastalıktan ötürü çok zayıf düşmüş **Pierre Loti'yi ziyarete Rochefort-sur-Mer'e gider**. Kendisine, Mustafa Kemal'in yazdığı bir teşekkür mektubu ile Mütareke Anlaşmasının imzalanmasından itibaren açıkça Osmanlı İmparatorluğuna desteğini beyan ettiği için, Türk Ulusalcılarının minnettarlığını simgeleyen bir halı götürür.

Müfide Ferit, Türk milliyetçiliği fikirlerinin Fransa'da yayılmasında da önemli bir rol oynar. Nitekim, 20 Mart 1922'de, Paris'te düzenlenen Müttefikler-arası konferansın marjında, "Türk Milli Hareketi" başlığı altında uzun bir konferans verir.

COMITÉ NATIONAL TURC
Section de propagande
Rambouillet (S.-et-O.)

LE MOUVEMENT NATIONAL TURC
Conférence de Mme FERRIT BEY
Présidence de M. le Général BIGOT-DUMAINE
Maison-des-Lycées (8, Place Iéna)

M. et Patriotes, — Je vais tâcher, sans trop de prétentions, vous entretenir de la conférence de Lausanne, le 20e Pays de Turquie, et de la Turquie, et de la Turquie, et de la Turquie.

Mme Ferit Bey ne nous exposera ce qu'elle sait de nos pays d'Orient. Avant de lui donner la parole, je tiens à lui dire que j'ai à ma droite M. le général Gouraud, haut commissaire de la République en Syrie, et à ma gauche M. Delaisi, directeur de l'Étude supérieure du quai d'Orsay, et je tiens à leur dire que nous leur sommes tous de tout cœur et de la vie (? ? ?

ALBERT SARRAUT

FRANSA'NIN İLK ANKARA BÜYÜKELÇİSİ (NİSAN 1925-HAZİRAN 1926)

PREMIER AMBASSADEUR DE FRANCE À ANKARA (AVRIL 1925-JUIN 1926)

Aude vilayetinin arşivlerindeki "Albert Sarraut" belgeleri bölümü hakkında

Fransa'daki Aude vilayetinin arşivlerinde "Albert Sarraut" ya ayrılan ve içerisinde Fransa'nın ilk Ankara Büyükelçisi hakkında birçok belgenin bulunduğu zengin bir arşiv bölümü mevcuttur. Sömürgeler eski Bakanı olan Albert Sarraut, 1920'lerde Fransız siyasetinin önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Ankara'daki kısa görev süresinin ardından, siyasi kariyerinin ilerleyişi bu önemi kanıtlar. Kendisi Ankara'daki görevi esnasında, her ne kadar geçmişe yönelik olsa da, genç başkent ve yeni Türk Hükümeti hakkında edindiği önemli izlenimlerini ilk ağızdan bu belgelere aktarır. Şimdiye kadar çok az faydalanılan bu belgeler, bahse konu dönemle ilgili Dışişleri Bakanlığı arşivlerini önemli biçimde tamamlamaktadır.

Albert Sarraut'un 1940 civarında içişleri bakanı olduğu sırada çekilmiş bir fotoğrafı.

Albert Sarraut, vers 1940.

Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. iconographique, A041214 © Pech

Le fonds « Albert Sarraut » des archives départementales de l'Aude

Les archives départementales de l'Aude en France possèdent un fonds « Albert Sarraut », riche de nombreux documents relatifs au premier ambassadeur de France ayant résidé à Ankara. Ancien ministre des Colonies, Albert Sarraut est un homme politique français de premier plan dans les années 1920. Personnalité d'envergure confirmée dans son destin politique national après son court moment à Ankara, il offre à travers ces documents un point de vue, bien que rétrospectif, de première main et de premier ordre sur la très jeune capitale et le nouveau régime turcs. Ces archives, peu exploitées jusque-là, complètent fort utilement les archives du ministère des Affaires étrangères de l'époque concernée.

Ankara'daki iki "Sarraut dönemi", Büyükelçilik Üçüncü Kâtibi sadık Millot'nun raporundan alınan bilgilere ve kronolojik olarak bakıldığında, Büyükelçi Sarraut'nun ancak Ekim 1925'in sonundan itibaren, çok kademeli bir şekilde Ankara'ya taşındığı anlaşılıyor. "İlk kalışı", 25 Ekim ila 24 Aralık 1925 arasında olur. Ardından, 16 Ocak 1926'tan, Paris'e çağrıldığı tarih olan 1 Haziran 1926'ya kadar, yeni başkente tam anlamıyla taşınmış olur.

« İlk kalış » (26 Ekim-24 Aralık 1925)

Albert Sarraut'nun Büyükelçi olarak Ankara'ya atanması kararlaştırıldığında, Ankara'ya kesin olarak yerleşeceği hiç de belli değildir. Çünkü, karar kutbunun gelecekte neresi olacağına dair belirsizlik devam etmektedir ve Sarraut, sanki daha çok İstanbul-Ankara arasında gidip gelecek gibidir.

Ekim 1925 sonu, Ankara ile gerçekleştirdiği ilk temasına dair Sarraut'nun kaleme aldığı "Ankara'ya ilk seyahat" ismi altında toplanan notları, 1920'lerin gazetecilerin ve batılı gezginlerin yazılarını şaşırtıcı şekilde benzerlik gösterir. Aynı betimlemeler, aynı yorumlar, aynı heyecanlar ve hatta aynı şekilde ifade edilen ileri boyuttaki konut ihtiyacıyla ilgili kriz ("*Burada ortamın enerjisi, canlılığı, gayreti ve dinamik canlılığını hissediyorsunuz. (...) Ah, İstanbul'un kozmopolit ve çürümüş faunasından ne kadar da uzağız! Dik duran bütün alınlarda, gözü pek her bakışta, özgürlüğün gençleştirdiği bir Ulusun parlayan gururu ve inancını, geleceğini inşa etmenin yücelttiği mutluluğu görüyoruz.*")

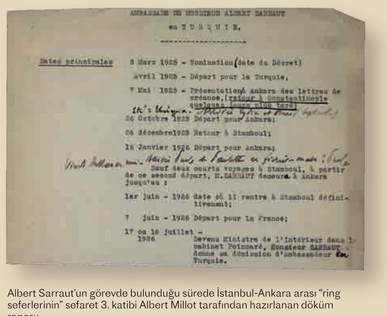

AMBASSADE DE MONSIEUR ALBERT SARRAUT
en T U R Q U I E.

Dates principales

8 Mars 1925 - Nomination(date du Décret)
Avril 1925 - Départ pour la Turquie.
7 Mai 1925 - Présentation à Ankara des lettres de créance.(Gazino à Constantinople)
26 Octobre 1925 Départ pour Ankara;
04 décembre1925 Retour à Istanbul;
16 Janvier 1926 Départ pour Ankara;
Bref deux courts voyages à Istanbul, à partir de ce second départ, M.SARRAUT demeura à Ankara jusqu'au :
1er Juin - 1926 date où il rentre à Istanbul définitivement;
7 Juin - 1926 Départ pour la France;
17 ou 18 Juillet - 1926 Devenu Ministre de l'Intérieur dans le cabinet Poincaré, Monsieur SARRAUT donne sa démission d'Ambassadeur en Turquie.

Albert Sarraut'un görevde bulunduğu sürede İstanbul-Ankara arası "ring seferlerinin" sefaret 3. katibi Albert Millot tarafından hazırlanan döküm raporu.

Rapport rédigé par Albert Millot, 3e secrétaire d'ambassade, synthétisant les déplacements d'Albert Sarraut entre Ankara et Istanbul au cours de son "ambassade-navette".

Archives départementales de l'Aude, Fonds Albert Sarraut

Sarraut'nun güven mektubunu sunmak için yaptığı "Çankaya ziyareti" ve Gazi Mustafa Kemal'i ilk tasviri ayrıca, onlarca Batılı şahsiyetin bu dönemde Gazi ile temas sonrasında dile getirdikleri ve tekrar edilen **bir konu (*topos*) gibi karşımıza çıkıyor**. Bununla birlikte, Sarraut, başkentin Ankara'ya taşınmasının stratejik ve sembolik önlemini anlar ve şunları yazar: "*Fransa buraya gelmelidir; İstanbul'da kalmak Fransa'nın etkisini zayıflatmaktadır (...) bu Hükümet ile temasımızı yakın tutmak, uluslararası manevraları izleyebilmek, söylenenleri ve yapılanları dikkatlice görmek ve dinlemek için, resmi temsilciliğimizin Ankara'ya yerleşmesi gerekiyor (...). Bu sebeple, burada evime ihtiyacım var.*"

Ancak, Osmanlı Bankası temsilcisi, M. Boggetti'nin evindeki (Boggetti Evi) resepsiyonlara rağmen, **yeni başkentin "zorluğu" ve "monotonluğu" hakkındaki görüşünü de gizlemeyip hemen aktarıyor**. Ayrıca, Albert Sarraut, General Mougin tarafından Fransa'nın Daimî Temsilciliği olmak üzere, eski şehirde ilk bulduğu geçici binayı, yaşanır ve kullanılabilir hale getirmek için sarf ettiği çabaları, birçok kez dile getirir.

« İkinci kalış » (16 Ocak-1 Haziran 1926)

Albert Sarraut, 16 Ocak-1 Haziran 1926 tarihli, "İkinci Ankara kalışı" diye adlandırdığı notlarının başında, **General Mougin ve Üçüncü Kâtip Millot'nun, Fransa'nın adına layık bir bina bulmaktaki çabalarının sonucunu gördüğünde, ne kadar şaşırıp mutlu olduğunu söyleyerek başlar**. "*Alt kattaki büyük salona girdiğimde büyülendim.*" Fransa'nın Ankara'daki imajına yönelik, uyum içinde sarf edilen bu çabalar meyvesini o kadar iyi şekilde vermiştir ki, Suriye'deki Fransa Yüksek Komiseri Henry Jouvenel, Şubat 1926'da Sarraut'ta şöyle der: "*Şu işe bakın Sarraut, sanki Versailles Sarayı'ndayız.*" Yine de Sarraut şunu ekler: "*birçok temel şey hala eksiktir, çünkü henüz Ankara'da henüz aydınlatma, elektrik, gaz ve şebeke suyu yoktur. Bir şekilde idare edeceğiz.*".

Ankara'ya ilk gelişine göre daha iyi bir şekilde yerleşen Sarraut, bundan böyle davetler düzenlemek ilkesi üzerine kurduğu politikasına başlayabilir. Bu dönemde Sarraut, çok takdir edilen çaylar ve danslı geceler düzenleyip, davetler vererek bilinçli şekilde bir cazibe politikası geliştirir. Sarraut'nun amacı basittir: Fransa'nın imajını iyileştirmek, İtalya ve Almanya ile rekabet etmek ve yeni rejimin kilit şahsiyetleri ile kişisel ilişkilerini geliştirmek. Bu şahsiyetlerin başında, Sarraut'nun notlarında sıkça atıfta bulunduğu "dostu Tevfik Rüştü" bulunur (Tevfik Rüştü, 1925'ten 1938'e kadar Dışişleri Bakanıdır). A. Millot tarafından tutulan, bu dönemde Fransa Büyükelçiliğine sıkça gelen Türklerin listesi, ilginç bir kaynak oluşturur.

Vermiş olduğu bu ilk davetin başarısından sonra, **Gazi Mustafa Kemal'in bizzat Sarraut'ya bir sonrakine davet edilme arzusunu ilettiği söyleniyor**. Gazi'nin şereflendirdiği bir sonraki davet hakkında, Sarraut şunları yazar: "*Heyecanla fokstrot dansı yapıyordum ve Gazi de benim gibi dans etti (...). Bu gecenin sonunda Ankara hareketleniyor.... Ve herkes bunu başlatan Fransızların sinyalini taktirle selamladı.*"

30 Mayıs 1926 tarihinde, Türkiye-Fransa arasında Dostluk Anlaşması imzalanır. Sarraut'nun katkısı, imzalanan bu anlaşmanın kanıtladığı, iki ülke arasındaki ilişkilerdeki ilerlemeyle birlikte anılacaktır. Ankara'daki görevinin bitiş tarihi olan, 1 Haziran 1926'da Sarraut İstanbul'a döner. Bu tarihten itibaren, yeni atanan İçişleri Bakanı olarak Fransa'ya dönüşünü hazırlar. Bununla birlikte, Türkiye ile ve Ankara'da geçirdiği aylarda tanıştığı Türk siyasiler ile kuvvetli bağlarını devam ettirir.

*La chronologie des **deux « moments Sarraut » à Ankara**, tirée d'un rapport rédigé par le fidèle Millot, troisième secrétaire de l'Ambassade, montre bien comment Sarraut ne s'est que très progressivement installé à Ankara à partir de la fin octobre 1925 : après un « premier séjour » du 25 octobre 1925 au 24 décembre 1925, il s'implante vraiment dans la nouvelle capitale le 16 janvier 1926, pour la quitter, appelé à Paris, le 1er juin 1916.*

Le « premier séjour » (26 octobre-24 décembre 1925)

L'installation durable d'Albert Sarraut à Ankara est loin d'être acquise au moment où sa candidature est retenue pour prendre le poste en Turquie *compte tenu de l'incertitude qui prévaut quant à la localisation du futur pôle décisionnel principal. Sarraut semble ainsi plutôt destiné à faire des aller-retours entre Istanbul et Ankara.*

A propos du premier contact avec la nouvelle capitale turque, fin octobre 1925, le passage des notes ankariotes de Sarraut rassemblées sous le titre « Premier voyage à Angora » fait étonnamment écho aux écrits des journalistes et voyageurs occidentaux des années 1920 : mêmes qualificatifs, mêmes remarques, même enthousiasme, même évocation de la crise aiguë du logement (« On sent [le climat] ici imprégné d'énergie, de vitalité, d'ardeur et d'allégresse dynamique. (...) Que nous voici loin de la faune cosmopolite et faisandée de Constantinople ! Sur tous ces fronts redressés, dans ces regards hardis, on voit resplendir l'orgueil et la foi d'un peuple que sa liberté a rajeuni et qu'exalte la joie de bâtir son avenir. »).

La « visite à Çankaya » de Sarraut pour la remise de ses lettres de créance et la description de la première entrevue avec Mustafa Kemal relèvent par ailleurs du topos*, rappelant des dizaines d'autres visites au Gazi de personnalités occidentales à cette époque. Sarraut a toutefois compris l'importance stratégique et symbolique du déplacement de la capitale à Ankara et écrit : « Il faut que la France vienne ici ; rester à Constantinople, c'est s'avachir (...) il faut que notre représentation officielle s'installe à Angora, pour garder le contact étroit avec ce gouvernement, épier les manœuvres internationales, être aux écoutes de tout ce qui se dit et se fait (....) Il me faut donc ma maison ici. ».*

Il n'en cache pas pour autant ce qu'il perçoit de « l'austérité » et de la « monotonie » de la nouvelle capitale de prime abord*, malgré les réceptions de la « maison de M. Boggetti », représentant de la Banque ottomane. Albert Sarraut insiste aussi sur les efforts qu'il a déployés pour rendre habitable et fréquentable le premier bâtiment de fortune trouvé par le général Mougin dans la vieille ville en vue de servir de représentation permanente française.*

Le « second séjour » (16 janvier 1926-1er juin 1926)

*Au début du passage des notes appelé « Second séjour à Angora » (16 janvier 1926- 1er juin 1926), **Sarraut raconte combien il a été agréablement surpris par le résultat des travaux effectués par Mougin et Millot pour doter la France d'un bâtiment digne de son rang**. « Quand je pénètre dans le grand salon du bas, je suis fasciné ». Les efforts consentis pour l'image de la France à Ankara portent leurs fruits à tel point que le haut-commissaire de la République française en Syrie, Henry de Jouvenel, déclare à Sarraut en février 1926 : « Mais dites-donc Sarraut, nous sommes à Versailles ». Pourtant, Sarraut reconnaît qu'« Il y manque bien des choses essentielles, puisqu'Angora ne possède encore ni éclairage, ni gaz, ni électricité, ni eau courante. On se débrouillera ! ».*

Mieux installé que pendant son premier séjour, Sarraut peut dès lors lancer sa politique de réception*. Sarraut développe sciemment une politique de séduction, invitant et organisant des thés et soirées dansants très appréciés. Son objectif est simple : améliorer l'image de la France, faire concurrence à l'Italie et à l'Allemagne, et nouer des relations personnelles avec des personnalités clés du nouveau régime, au premier rang desquelles se trouve « l'ami Tevfik Rouchdi » (Tevfik Rüştü, ministre turc des Affaires étrangères de mars 1925 à 1938), cité à de nombreuses reprises dans les notes de Sarraut. La liste des personnalités turques fréquentant l'ambassade de France à l'époque établie par A. Millot ne manque pas d'intérêt à cet égard.*

*Après le succès de sa première soirée, **le Gazi aurait fait savoir en personne à Sarraut son souhait d'être invité à la prochaine**. A propos de cette nouvelle soirée honorée par la présence de Mustafa Kemal, Sarraut écrit : « Je fox-trotte avec ardeur et le Ghazi suit mon exemple. (...) A l'issue de cette soirée, le branle est donné dans Angora... et chacun salue d'une pensée de gratitude le geste français qui a donné le signal. »*

Le 30 mai 1926, la Convention d'amitié entre la Turquie et la France est signée. Sarraut reste associé à cette inflexion des relations entre les deux pays*. Il rentre à Istanbul le 1er juin 1926, date qui marque la fin de son séjour ankariote. Il prépare ensuite son retour son retour en France en tant que ministre de l'Intérieur nouvellement nommé. Pour autant, il conserve des liens forts avec la Turquie et avec les personnalités politiques qu'il a rencontrées durant ces mois ankariotes.*

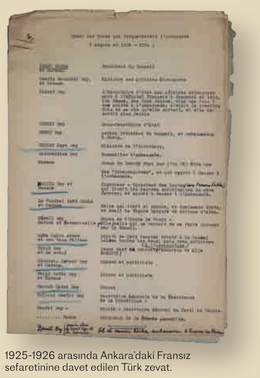

1925-1926 arasında Ankara'daki Fransız sefaretinine davet edilen Türk zevat.

Liste des personnalités turques fréquentant l'ambassade de France à Ankara entre 1925 et 1926.

Archives départementales de l'Aude, Fonds Albert Sarraut

BÜYÜKELÇİLİĞİ BEKLERKEN: ANKARA'DA "FRANSA EVLERİ"

EN ATTENDANT L'AMBASSADE : LES « MAISONS DE FRANCE » À ANKARA

Fransa'nın Türkiye'deki ikili temsili durumu, 1925'ten itibaren tek bir Büyükelçinin atanması ile çözüme bağlansa da Fransa-Türkiye ilişkilerinin kademeli normalleşme süreci Fransız Temsilciliğinin yerinin belirlenmesi meselesinden ötürü 1930'ların sonuna kadar sürecektir.

1924'ten itibaren Türk Hükümeti Ankara'nın tam bir başkent olarak kullanılması gerektiğini temenni ettiğini duyurur. Nezdinde akredite olan Büyükelçilerin ikametgahlarını ve kançılaryalarını, İstanbul'dan Ankara'ya, yeni başkente taşımalarını ister. Ankara Hükümeti, Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'ya yerleşen ve Türk milliyetçi hareketine güçlü bir siyasi destek sağlayan Sovyetler Birliği ve Afganistan Büyükelçiliği gibi birçok yabancı temsilciliğin örneğini hatırlatır.

Mamafih, 1920'lerde Ankara henüz genç bir başkenttir ve yerleşim sorunları olduğu gibi çok fazla konfor ve eğlence imkânı sunmayan bir şehirdir. Buna ilave olarak, uzun yıllardan beri Boğaz kenarında yerleşkeleri bulunan yabancı temsilcilikler, henüz fazla gelişmemiş bir şehir merkezine taşınmak üzere, bir temsilcilik binası satın almak ve personelin taşınması için gereken adımları atmak ve çıkacak gerekli masrafları karşılamaya gönülsüzdür.

Bu durumda, Fransız Temsilciler geçici çözümlere başvururlar.

1922 yılında General Mougin Ankara'ya geldiğinde, **Garın eski büfesine bitişik yeni yapılmış, iki katlı küçük bir evde** ikamet eder. Oysa, birçok yabancı meslektaşı kısa süreli Ankara ziyaretleri esnasında tren vagonlarına yerleşmektedir. General Mougin'in dışında, Ankara'daki "Fransa Evi", Çavuş Heuillet ve tercüman Yüzbaşı Hikmet'ten oluşur.

Bir Büyükelçi gönderilmesi söz konusu olduğunda, Fransa diğer müttefikiyle, Temsilcilerinin ikamet yeriyle ilgili danışmada bulunur. Müttefik Devletler **Büyükelçilerin İstanbul'da ikamet etmeye devam edecekleri** ve Büyükelçilerin, diplomatik ilişkilerin gerektirdiği sıklıkta, İstanbul-Ankara arasında gidip gelecekleri **kararını alırlar**. Bununla beraber, Ankara'da, Türk Hükümeti'nin nezdinde, sürekli mukim bir memurları kalacaktır.

Nitekim, ilk iki Fransa Büyükelçisi "mekik-büyükelçisi" olurlar ve Fransa'nın Ankara Temsilciliği, özel kişilerden kiralanan çeşitli binalara yerleşir.

Kırmızı tuğlalı bu küçük evi Ankara'ya gelen hiçbir Fransız kolay kolay unutmayacaktır. Çünkü buraya kendi evinize gibi girer ve girdikten sonra da kendinizi kendi evinizde gibi hissetmeye devam edersiniz. İçeride çalışan biri aşçı, diğeri arabacı iki Mehmet vardır ve onbaşı Mustafa ile çamaşırcı Minerve Hanım vardır. Çalışma odasında haritalar bulunur ve buradan iki pencereden görünen mavi tren rayları vardır. Bu rayların diğer ucunda, arada kısa bir Boğaz kesintisinden sonra, çok uzaklarda, Fransa vardır.

Pierre Benoit, «La Maison de France à Ankara», *Le Journal*, 20 Mart 1923.

1 Şubat 1925'te, Albert Sarraut'nun Türkiye'ye gelişinden birkaç hafta önce, **General Mougin Fransız Hükümeti adına, Miriar Mahallesinde Balıkpazarı sokağında küçük bir ev kiralar**. Sekiz odadan oluşan bu ev aslında **Yüzbaşı Mehmet Çakır'a ait, eski bir deri tüccarının dükkanıdır**.

Albert Sarraut'un 1925 tarihinde, *Journal* adlı gazetesinin sorumlusuyla ondan kurtarılan Mehmet Çakır'ı konu. 15 Şubat 1925 tarihli Hatırlarımın Albümü'nün sayfasına bakınız.

Ziyaretin bir anısı, Hatırlarımın Albümü, 15 Şubat 1925 *Lors de la visite Mehmet Chakir Bey, vendeur d'Albert Sarraut dans de la signature des accords d'armistice de 1925.*

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Ankara Ambassade, 1-147

Hatırlarında, **Albert Sarraut bu geçici Büyükelçiliğin**, İstanbul'daki temsilcilik binasından getirilen birkaç mobilya ile, **üstünkörü düzenlendiğinden bahseder**. "Minerve Tapınağında Hélène'i kovalayan Énée" isimli bir Goblen halısı Ankara'ya taşınmıştır ve bu şekilde eski dükkânın deposu resepsiyon salonuna çevrilir. İlk ikametgâh 1925-1928 yılları arasında kiralanmıştır. Şebeke suyu, ısıtma ve elektrik gibi hayatı kolaylaştırıcı temel unsurlar kademeli şekilde eve eklenir.

Refik Paşan sokağında Mehmet Çakır Bey konağının kira kontratı. Bu kira 1925-1928 arası Fransız sefirlerinin Ankara'daki ilk ikametgâhı olmuştur.

Contrat de location de l'immeuble Mehmet Chakir Bey. "rue Balouk Bazar, Miriar-Mahallesi", Cette maison est la première résidence des ambassadeurs français à Ankara entre 1925 et 1928

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Ankara Ambassade, 1-65

Paralel bir şekilde, **Fransız Devleti, Katolik Rahiplere (*Pères Assomptionnistes*) ait Ulus'taki bir arazi üstüne inşa edilecek bir binanın yapımına katılır**. Bina sırasıyla, önce diplomatik kançılaryaya, sonra bir küçük bir kiliseye, daha sonra da konsolosluk kançılaryasına ve Fransız okuluna ev sahipliği yapacaktır.

1924-1934 arası Fransız sefirlerinin kançılaryası tarafından kiralanan binanın, Ulus Kardeşler Sok. no.17'de bulunan Fransız sağlıkçılarının maskesinde ve sonrasında taşa aşınmaya kadar Fransız İl Ulus'ta 1924 yılı.

Immeuble où fut loué la chancellerie de l'ambassade de France entre 1924 et 1934. Il est construit sur un terrain appartenant aux Pères Assomptionnistes et abrite successivement la chancellerie, une chapelle, puis le consulat et l'école française. Photographie prise le 2 octobre 1938

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Ankara Ambassade, 1-65

1928 yılında, Fransız Hükümeti Ankara'da bir Büyükelçilik binası inşasını öngörür. Yeni Temsilciliğin inşaatı Mimar Albert Laprade'in idaresi altında, 1933 ile 1938 yılları arasında devam eder. İnşaatın bitmesini beklerken, yeni Fransız Büyükelçisi, Charles Chambrun, Türk Hükümeti ile ilişkileri güçlendirmek ve daha yakın olabilmek amacıyla, Ankara'da daha çok vakit geçirmeye karar verir. 15 Ekim 1928'den itibaren, **yeni şehirde yeni bir ikametgâh kiralanır: ismini sahibi müteahhit Tahsin İbrahim Bey'den (Günel) alan, Villa Tahsin tutulur**.

Yenişehir Mihmandar Caddesi no.1 da Villa Tahsin. Fransız sefirlerinin ikametgâhı Ekim 1928-Ekim 1938 arası bu binada bulunmuştur. Bina, Ankara'nın ilk betonarme binalarından biridir. Bu ev, Fransa'nın Ankara'daki temsilcilik binasının inşa edildiği Mimar Albert Laprade'in binasıdır. Villa Tahsin bir süre daha kançılaryanın bir bölümünü barındırmaya devam etmişti.

Villa Tahsin, Yenişehir, Mihmandar Caddesi, n°1. Cette villa accueille la résidence de l'ambassadeur entre octobre 1928 et octobre 1938. A cette date, l'ambassadeur Henri Ponsot emménage dans une autre location, située sur l'avenue Çankaya. A partir de cette date, la villa Tahsin abrite une partie de la chancellerie française. Elle en occupera définitivement l'ensemble en septembre 1937 et y abrite Sylvie Lorentzen et Jean Hulot et son collègue qui vont partir dès la déclaration de la Turquie.

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Ankara Ambassade, 1-65

Mart 1938'de, Çankaya tepesinin yamacına inşa edilen yeni Fransa Büyükelçiliği binasının resmi açılışı yapılır. Bu vesileyle, Büyükelçi Henri Ponsot, yeni temsilcilik binasında, Türk Devlet Adamlarının, erkanının ve bütün kordiplomatiğin davet edildiği bir maskeli balo düzenler.

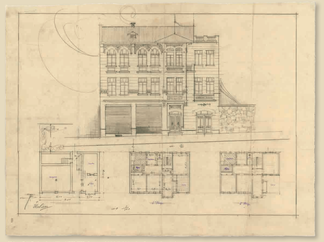

Mehmet Çakır Bey konağının rölevesi, 1925-1928 yılları arasındaki büyükelçinin ve kançılaryanın ikametgâhı.

Plan et façade de la villa Mehmet Chakir Bey, résidence de l'ambassadeur et de la chancellerie entre 1925 et 1928

Archives du ministère des Affaires étrangères, correspondance politique et commerciale, série E Levant, Turquie, L.1.152

Si la question du dédoublement de la représentation française en Turquie est résolue par la nomination d'un ambassadeur unique à partir de 1925, la normalisation progressive de la relation franco-turque se poursuit jusqu'à la fin des années 1930 au travers de la question du lieu de résidence de l'ambassade.

***Dès 1924, le gouvernement turc fait connaître son souhait qu'Ankara joue pleinement son rôle de capitale de la nouvelle Turquie**. Il demande que les ambassadeurs qui sont accrédités auprès de lui transfèrent leur résidence et leurs bureaux d'Istanbul vers la nouvelle capitale sur l'exemple de plusieurs représentations étrangères qui se sont installées à Ankara durant la guerre de libération et ont marqué ainsi un fort soutien politique au mouvement nationaliste : l'ambassade soviétique, l'ambassade afghane, etc.*

***Cependant, dans les années 1920, Ankara reste une jeune capitale qui présente de nombreuses difficultés d'installation, offrant peu de confort et d'occasions de détente**. Aussi, les représentations étrangères installées sur les rives du Bosphore se montrent réticentes à entreprendre les démarches et les coûts nécessaires au déménagement de leur personnel et à l'acquisition d'immeubles dans un centre urbain encore peu développé.*

***Dans ce contexte, les représentants français ont recours à des solutions provisoires**.*

*Lorsque le général Mougin arrive à Ankara en 1922, il est logé dans **un pavillon neuf à deux étages, attenant à la gare, dans l'ancien buffet de cette dernière**, tandis que la plupart de ses homologues étrangers s'installent dans des wagons lors de leurs brefs séjours dans la capitale turque. Outre le général Mougin, la « Maison de France » à Ankara est composée du sergent Heuillet et du capitaine Hikmet pour l'interprétariat.*

*Lorsque l'envoi d'un ambassadeur est envisagé, la France consulte ses alliés sur la question de la résidence de leurs représentants respectifs. Il est décidé que **les résidences des ambassadeurs alliés seront maintenues à Istanbul**, et que ceux-ci effectueront des voyages entre les deux villes aussi souvent que les affaires diplomatiques le commanderont. Un fonctionnaire reste néanmoins détaché en permanence à Ankara, auprès du gouvernement turc.*

Les Français qui ont passé à Angora n'oublieront pas de sitôt cette petite maison à toit de briques rouges, où l'on entre comme chez soi, et où l'on continue à être de même, après qu'on y est entré ; — les deux Mehmed, l'un cuisinier, l'autre cocher, le caporal Moustapha, le blanchisseuse Minerve; — le cabinet de travail avec ses cartes géographiques, et ses deux fenêtres d'où l'on voit les rails bleus au bout desquels après la mince coupure du Bosphore, très loin, il y a la France.

Pierre Benoit, « La Maison de France à Ankara », *Le Journal*, 20 mars 1923.

***Les deux premiers ambassadeurs français sont ainsi des « ambassadeurs-navette » et la représentation française à Ankara est installée dans différentes habitations louées à des particuliers**.*

*Le 1er février 1925, quelques semaines avant l'arrivée d'Albert Sarraut en Turquie, **le général Mougin loue pour le gouvernement français une petite maison en ville, rue Balouk Bazar, Miriar Mahallesi**. Comprenant environ huit pièces, il s'agit d'un ancien magasin d'**un commerçant de peaux appartenant au capitaine Mehmet Chakir**.*

*Dans ses souvenirs, **Albert Sarraut raconte l'aménagement sommaire de cette ambassade provisoire**, avec quelques meubles prélevés sur le mobilier de l'ambassade stambouliote. Une tapisserie des Gobelins, nommée « Énée poursuivant Hélène dans le temple de Minerve » est transportée à Ankara : l'entrepôt de l'ancienne boutique est ainsi transformé en salle des fêtes. Cette première résidence est louée entre 1925 et 1928. Des conforts élémentaires sont progressivement introduits : l'eau courante, le chauffage, l'électricité.*

*En parallèle, l'État français participe à la construction d'**un immeuble sur un terrain appartenant aux Pères Assomptionnistes, à Ulus**. Cet immeuble accueille d'abord la chancellerie diplomatique, une chapelle, puis la chancellerie consulaire et l'École française.*

***En 1928, le gouvernement français envisage la construction d'une ambassade à Ankara**. Les travaux sont entrepris entre 1933 et 1938 sous la direction de l'architecte Albert Laprade. En attendant, le nouvel ambassadeur français, Charles de Chambrun, décide de passer davantage de temps à Ankara afin de renforcer les liens et la proximité avec le gouvernement turc. À partir du 15 octobre 1928, **une nouvelle habitation est louée dans la nouvelle ville : il s'agit de la villa Tahsin**, du nom de son propriétaire, l'ingénieur Tahsin Ibrahim Bey [Günel].*

1924-1928 yılları arasında Fransız sefirlerinin İzzet Kurtoğlu'nun sarıcılar Büyükelçilik sok. no.22'ye büyükelçinin ucuzlaştırılabilir Kıyametoğlu kulesi ile Mimar Leb. Kapısı, Tepebaşı Ali Emiri Bey'in sarıcılı dördüncü bir binanın kiralanmasına yaklaştığı.

Entre 1924 et 1928, les bureaux de l'ambassade française s'installent tout d'abord dans un immeuble appartenant à Izzet Kurtoğlu, rue Sarıcılar Büyükelçilik sok. n°22, à proximité du Kıyametoğlu Kulesi (ancien Kıyamet Kulesi) et de la porte Mimar Leb, quand le propriétaire Ali Emiri Bey, Tepebaşı Mimar Leb. Kapısı, Sarıcılar Büyükelçilik sok. n°22 Mimar Leb. Kapısı, Tepebaşı Ali Emiri Bey, Tepebaşı Mimar Leb. Kapısı, Sarıcılar Büyükelçilik sok. n°22 envisage de louer un immeuble à sarıcılı dans un quartier de Sarıcılar.

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Ankara Ambassade, 1-65

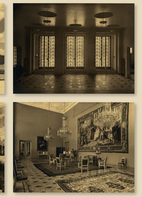

Ankara Fransız sefirinin İzzet-Sarı 1928). Mevcuttur mevcudun ve "Minerve'nin yıkandıkta Hélène'nin kovalayan Énée" konulu Gobelen tapısıyla, Tepebaşı 1925 yılında ile "Fransa evi" olarak kullanılmaya başlanır.

Ambassade de France à Ankara, vers 1928. Quand le général mandaté est nommé à l'ouverture des Gobelets « Énée poursuivant Hélène dans le temple de Minerve » transportée à Ankara : l'entrepôt de l'ancienne boutique est alors transformé en salle des fêtes « à l'usage ».

Archives du ministère des Affaires étrangères, Ankara Ambassade, 1-65

***En mars 1938, la nouvelle ambassade française construite sur le flanc de la colline de Çankaya est inaugurée**. À cette occasion, l'ambassadeur Henri Ponsot donne une fête costumée dans les nouveaux salons de l'ambassade à laquelle sont conviés les hommes d'Etat et hauts-fonctionnaires turcs ainsi que l'ensemble du corps diplomatique d'Ankara.*

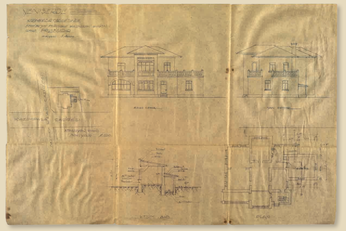

1924-1938 arası Fransız sefirlerinin kançılaryası olan Ekim Bey villasının çizimi.

Façade de la villa Ekim Bey, chancellerie de l'ambassade française entre 1924 et 1938

Archives du ministère des Affaires étrangères (Nantes), Ankara Ambassade, 1-65

1924 ANKARA HARİTASI

CARTE DE LA VILLE D'ANKARA EN 1924

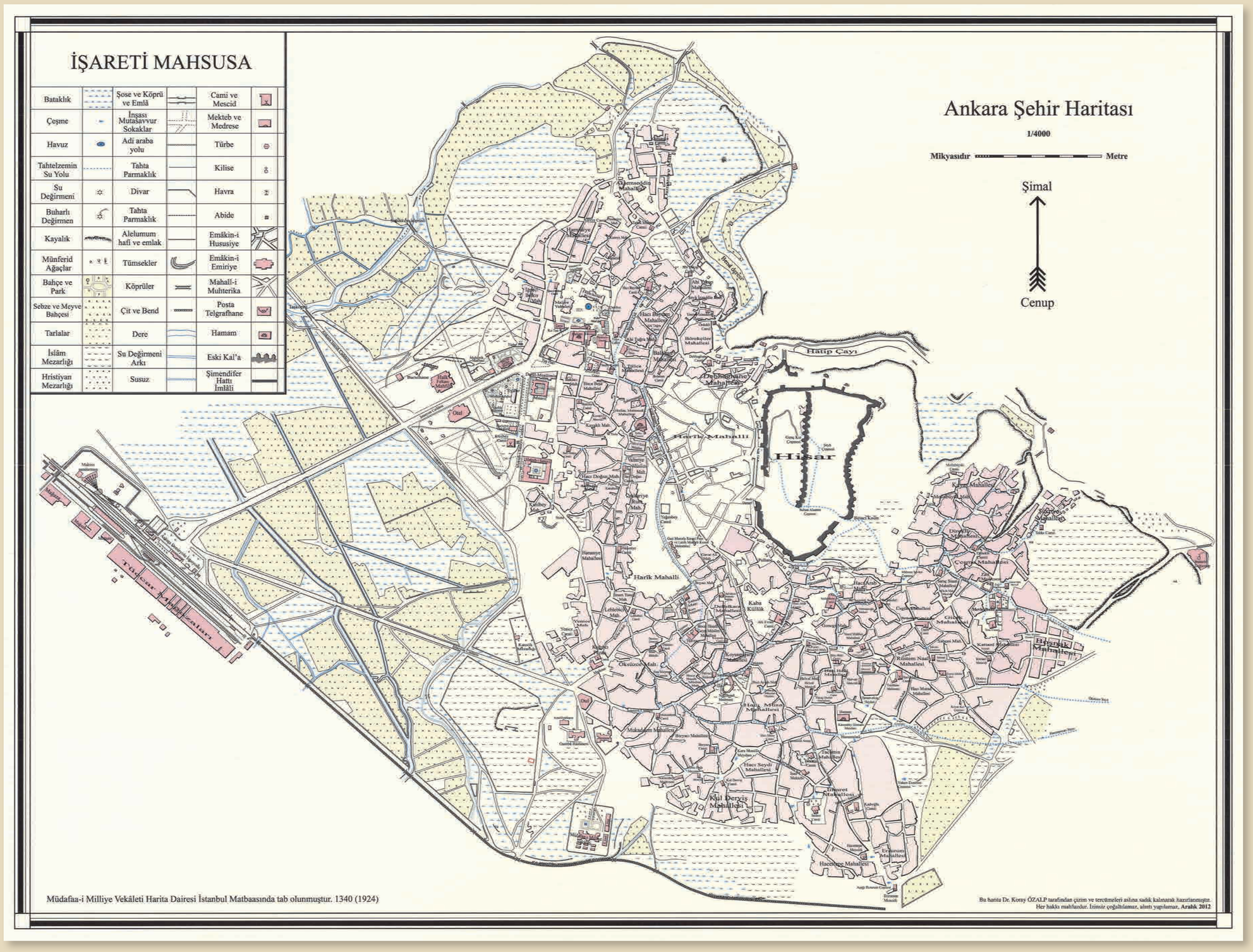

Koray Özalp tarafından düzenlenen bu harita, Milli Savunma Bakanlığı Haritacılık Dairesi tarafından hazırlanan bir haritaya dayanmaktadır.

Plan établi par Koray Özalp, à partir d'une carte éditée par le département de cartographie du ministère turc de la Défense nationale.

ÖNCÜ ROLÜYLE BAŞKENT ANKARA

ANKARA, CAPITALE ET VILLE PIONNIÈRE

Karl Friedrich von Vincke Ankara Haritası, 1839.
Carte d'Ankara de Karl Friedrich von Vincke, 1839
Başkent Ankara, Harita Genel Müdürlüğü, 1983, p.2

Hermann Jansen'in planları.
Plans de Hermann Jansen.
https://kuryazarim.com/hermann-jansenin-ankara-imar-plani/

Şehrin panoramik görünüşü (Maye-Haziran 1929).
Vue panoramique de la ville, mai-juin 1929
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Hoppenot, A022961 © Hélène Hoppenot

Bizans surlarının panoramik görünüşü (Maye-Haziran 1929).
Vue panoramique de l'enceinte byzantine, mai-juin 1929
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Hoppenot, A022966 © Hélène Hoppenot

Ermeni mahallesi (Maye-Haziran 1929).
Le quartier arménien, mai-juin 1929
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Hoppenot, A022969 © Hélène Hoppenot

Şehir civarının panoramik görünüşü (Maye-Haziran 1929).
Vue panoramique des environs de la ville, mai-juin 1929
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Hoppenot, A022970 © Hélène Hoppenot

Bizans surlarının bir detayı (Maye-Haziran 1929).
Détail du mur de l'enceinte byzantine, mai-juin 1929
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Hoppenot, A022968 © Hélène Hoppenot

Şehrin bir sokağı ve arka planda tepede Bizans kalesi (Maye-Haziran 1929).
Une rue de la ville et la citadelle byzantine en arrière-plan sur les hauteurs, mai-juin 1929
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Hoppenot, A022962 © Hélène Hoppenot

Eski şehrin bir meydanı (Maye-Haziran 1929).
Une place de la vieille ville, mai-juin 1929
Archives du ministère des Affaires étrangères, coll. Hoppenot, A022964 © Hélène Hoppenot

13 Ekim 1923'te Türkiye'nin yeni başkenti olan Ankara, modern şehir planlamacılığı ile Anadolu'ya öncülük edecek bir şehir olma rolünü de üstlenecektir.

Frikyalılar tarafından kurulan Ankara, Roma döneminde agorası, hamamları, Augustus Tapınağı, amfi tiyatrosu ve heykelleriyle güzel bir açık şehirdir.

Bizanslılar daha sonra VIII. yüzyılda Arap istilalarından korunmak için bu anıtların taşlarını kullanarak merkezi konumdaki tepenin etrafına surlar örerek, şehri bu korunaklı tepeye doğru taşırlar.

Selçukluların kendileri de kaleye eklemeler yaparlar ve ticaret bu surların etrafında gelişir.

XV.-XIX. yy. arasında, Osmanlı döneminde, özellikle Ankara Keçisinden elde edilen moher yününün uluslararası ticareti, şehrin önemli gelir kaynaklarından biri haline gelir.

XIX. yüzyılda, **şehir günümüzün Ulus mahallesi etrafında gelişir**. Demiryollarının ve Qarın inşası (1892), Qar-Ulus ve Ulus-Kale arasındaki ana eksenin oluşmasına katkıda bulunur.

Başkent seçimi

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan, **23 Nisan 1920 tarihinden itibaren**, İstanbul Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmaya devam ederken, **Ankara devrimci hükümetin** merkezi konumunu alır.

Yeni başkentin hangi şehir olacağını belirlemek, Millet Meclis'inde yoğun tartışmalara vesile olacak çok sayıda oturuma konu olur.

Yabancı orduların, Batı Anadolu'yu işgal etmesi, bu bölgelerin bir savaş durumundaki kırılgan konumlarını ortaya koymuştur. **Devrim zamanı konuşlandırmasında Orta Anadolu'nun stratejik önemini de belirgin hale getirmiştir**. Sivas veya Konya gibi bu bölgenin diğer şehirleriyle kıyaslandığında, Ankara bu açıdan birçok avantaj sunmaktadır. **Bu şehir, devrimin en başından, 1919'dan itibaren, maddi, manevi ve idari yönden, halkıyla ve yöneticileriyle, devrime destek olmuştur**.

Diğer yandan, rejim değişikliği, geçmişin hatıraları altında ezilmeyecek yeni mekanlarda, yeni Devlet kurumlarının inşasını gerektirir **Ankara, küçük bir şehir ama önemli kentsel genişleme olanaklarına sahiptir. Bu kent sadece yeni bir ülkenin başkentini değil, aynı zamanda diğer Anadolu şehirlerine model teşkil edebilecek modern bir şehir inşa etmek için de adeta bir "tabula rasa" (temiz sayfa) sunar**.

Şehir planlama

Yeni başkentin şehir planlamasında iki öncelik öne çıkar: **Cumhuriyetçi Türkiye kurumlarını temsil eden binaların inşası** ve bu yeni kurumlarda çalışmak için **Ankara'ya gelen nüfusu barındıracak konutların yapımı**. Sosyal ve kültürel yaşam için şehre yeni binaların eklenmesi de bu temel gereksinimleri tamamlamış olacaktır.

İlk ismi Hakimiyet-i Milliye Meydanı olan, bugünün **Ulus Meydanında ilk Ulusal Meclis kurulur**. Köşesine büyük bir park (Millet Bahçesi) yapılır. Avusturyalı heykeltraş Kipper tarafından halkın devrime katkısını tasvir eden ve kısmen Ankara halkı tarafından finanse edilen bir heykel (Zafer Anıtı) yapılır. Bu büyüklükte bir sanatsal anıt ilk kez şehrin manzarasına hâkim olur. Heykel bugün hala aynı meydanın ortasında bulunmaktadır.

Daha sonra, 1924'te mimar Lörchner'in ve 1928'de mimar Jansen'in tasarladığı şehir planları, kentin planlanmasında belirleyici rol oynayacaktır. Böylece Kale'deki eski mahalleler elden geçirilir ve yeni gelenler için yeni semtler kurulur. Bu şekilde şehrin iki bölgesi arasında bir denge ve birleştirici bir eksen oluşturulmasına dikkat edilir.

O döneme ait bir bağ evinde ikamet eden Mustafa Kemal'in oturduğu Çankaya semtini Ulus'a bağlayan yol, yeni şehrin etrafında gelişeceği ana ekseni oluşturur. Yeni kurumların ve çeşitli bankaların binaları bu ana yolun üzerinde inşa edilir. Jansen, yeni kurulan şehrin (Yenişehir) etrafına bir Bakanlıklar bölgesi kurmayı önerir. Yine kendisi TBMM'nin şu anki konumunu (Devlet Mahallesi) belirler. Nihayet, eğitim ve sağlıkla ilgili binalar için ayrı özel bölgeler tasarlar. Hatta şimdiki Tandoğan Meydanı'na bir havalimanı yapılması bile düşünülür ama proje kabul görmez. Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen arkeolojik eserleri sergilemek üzere de Etnografya Müzesi ve Hititler Müzesi (bugünkü Anadolu Medeniyetler Müzesi) inşa edilir.

Yeni gelenlerin hayat kalitesini artırmak için, içlerinde düzenli olarak konserlerin organize edildiği **parklar** tasarlanır. Kızılay'daki Güven Park'taki gibi devasa heykellerin yerleştirilmesi veya yeni yapılan meydanların havuzlarla süslenmesi, **yeni bir kentsel ikonografi** oluşturur.

Ayrıca, modern tarım yöntemlerinin sergilenmesi için model olarak kullanılacak bir **deneme çiftliği** (Atatürk Orman Çiftliği) kurulur. Ortasından büyük bir köprünün geçtiği Gençlik Parkı ise bir buluşma mekânı ve eğlence yeri olarak tasarlanır. Şehirdeki ilk spor stadyumları ve yüzme havuzları da halka modern eğlence imkanları sunar.

Bakanlık binaları ve devlet kadrolarının ihtiyaçlarına yönelik olarak kurulan Yenişehir'e karşın, Ulus-Çankaya ekseni üzerinde kesişen şehrin farklı yolları için Kızılay bir merkez oluşturur. Yenişehir'de kurulan Saraçoğlu Mahallesi, Bakanlıklarda çalışan memurların her gün bürolarına giderken kullanacakları bir yaya yolu sağlar.

Kızılay ve Cebeci mahallelerinde standart, **tek tip, iki katlı ve küçük bahçeli evler inşa edilir**, daha sonraki ilerleyen tarihlerde bunlara çok katlı binalar da eklenir.

Yabancı temsilciliklere, Türk Hükümeti yeni binalarının inşası için geniş alanlar verir. Çoğu zaman yan yana inşa edilen Büyükelçilik binaları bu şekilde **Kızılay-Çankaya** ekseni üzerine peş peşe dizilirler.

Ankara, qui devient la nouvelle capitale de la Turquie le 13 octobre 1923, acquiert aussi un rôle de ville pionnière en Anatolie par sa planification urbaine moderne.

***Fondée par les Phrygiens**, Ankara est à l'époque romaine une belle ville ouverte avec son agora, ses bains, le temple d'Auguste, son amphithéâtre et les sculptures qui ornent la ville.*

***Les Byzantins** utilisent ensuite les pierres de ces monuments pour élever des remparts autour de la colline centrale de manière à se protéger des invasions arabes du VIIIe siècle, poussant la ville à se retirer sur la colline fortifiée.*

***Les Seldjoukides** ajoutent à leur tour des fortifications à la citadelle et la vie commerciale se développe devant les remparts.*

Le commerce international de la laine de mohair de la chèvre d'Angora constitue une source de revenus importants pour la ville du XVe au XIXe siècle pendant la période ottomane.

*Au XIXe siècle, **la ville se développe autour de l'actuel quartier d'Ulus** et d'un axe qui va de la gare (construite en 1892) jusqu'à la citadelle, en passant par la place d'Ulus.*

Le choix d'une capitale

***Dès le 23 avril 1920**, date de la création de la Grande Assemblée nationale, **Ankara devient le centre du gouvernement révolutionnaire** tandis qu'Istanbul demeure la capitale de l'Empire ottoman.*

Les discussions pour déterminer quelle ville sera la nouvelle capitale occupent ensuite de nombreuses séances de l'Assemblée nationale, avec de riches débats.

*L'occupation des armées étrangères au Sud et à l'Ouest anatolien a souligné **la position stratégique de l'Anatolie centrale dans le dispositif révolutionnaire**. Par rapport à d'autres villes de la région comme Sivas ou Konya, Ankara présente de ce point de vue des avantages. C'est **une ville dont la population et les dirigeants soutiennent moralement, financièrement et administrativement la révolution depuis ses débuts, en 1919**.*

*Le changement de régime nécessite par ailleurs la mise en place de nouvelles institutions d'Etat dans des lieux qui sont détachés de l'héritage impérial. **Enfin, la petite ville d'Ankara offre des possibilités importantes d'agrandissement urbain et permet de bâtir non seulement une nouvelle capitale mais aussi une ville moderne, pouvant servir de modèle pour d'autres villes anatoliennes**.*

La planification d'une ville

***Deux priorités s'imposent** : la construction d'édifices accueillant les institutions de la Turquie républicaine et de logements pour les populations venues travailler au sein de ces nouvelles administrations.*

***L'Assemblée nationale est d'abord fondée sur la place d'Ulus**, nommée à l'époque Hakimiyet-i Milliye Meydanı. Un grand parc (Millet Bahçesi) en tient l'angle. La sculpture représentant la contribution du peuple à la révolution (Monument de la Victoire) est réalisée par le sculpteur autrichien Kipper et financée en partie par les citadins d'Ankara. C'est la première fois qu'un monument artistique de cette envergure domine le paysage urbain de la ville.*

***Les plans urbains des architectes Lörchner en 1924 et Jansen en 1928 sont ensuite déterminants**. Les anciens quartiers de la citadelle sont rénovés et de nouveaux quartiers sont aménagés pour les nouveaux arrivants. L'attention est également portée à l'articulation entre les deux parties ancienne et moderne de la ville et à la construction d'un axe unificateur.*

***La voie reliant Ulus à Çankaya, où Mustafa Kemal réside dans un domaine viticole, constitue l'axe principal autour duquel se développe la nouvelle ville**. Les nouveaux bâtiments officiels et les différentes banques s'y installent. Jansen propose de regrouper les bâtiments gouvernementaux du côté de la nouvelle ville (Yenişehir) et suggère l'emplacement de l'actuelle Assemblée nationale (Devlet Mahalessi). Il planifie enfin des zones spécifiques pour les structures d'enseignement et de la santé. Les musées d'Ethnographie et des Hittites (aujourd'hui Musée des Civilisations Anatoliennes) sont construits pour regrouper les objets archéologiques et ethnographiques de différentes régions d'Anatolie.*

***Des parcs**, dans lesquels des concerts sont régulièrement organisés, sont aménagés dans la nouvelle ville. L'installation de sculptures grandioses, comme celle de Güven Park à Kızılay, ou ornant les fontaines au milieu des places, forment **une nouvelle iconographie urbaine**.*

***Une ferme expérimentale** (Atatürk Orman Çiftliği) est présentée comme un modèle de reproduction des méthodes d'agriculture moderne. Par ailleurs, des lieux de rencontre et de divertissement sont aménagés avec des stades, des piscines, ainsi que le Gençlik Parkı (Parc de la Jeunesse), avec un grand pont en son centre.*

Tandis que Yenişehir est créée pour héberger les ministères et les cadres gouvernementaux, Kızılay sert de point de passage entre Ulus et Çankaya. Le quartier de Saraçoglu, à Yenişehir, facilite les trajets pédestres quotidiens des fonctionnaires vers leurs bureaux ministériels.

***Les maisons à deux étages avec un petit jardin constituent les habitations standards** des quartiers de Kızılay et de Cebeci tandis que la construction des immeubles à plusieurs étages intervient ultérieurement.*

***Les ambassades reçoivent du gouvernement turc de vastes terrains pour la construction de leurs nouveaux bâtiments**. Elles s'alignent sur l'axe allant de Kızılay à Çankaya.*

ANKARA ANLAŞMASI
L'ACCORD D'ANGORA

1921 - 2021

Sergi Ortakları ve Katkıda Bulunanlar
Partenaires et contributeurs de l'exposition

Sergiyi düzenleyen | Organisation de l'exposition :
Institut français de Turquie

Serginin küratörlüğü, tasarımı ve bilimsel içeriği |
Commissariat, conception et contenu scientifique de l'exposition :
Mme Claire Le Bras (Centre de Recherche en Histoire Internationale et Atlantique - IFEA)

Bilimsel katkıda bulunanlar |
Avec les contributions scientifiques de:

- M. Sinan Kuneralp (İsis Yayınları | *Les éditions Isis*)
- Prof. Jean-François Pérouse (IFEA)
- Prof. Mesut Uyar (Bilim Üniversitesi/Antalya | *Université Bilim/Antalya*)
- Prof. Filiz Yenişehirlioğlu (Vekam)

Destekte bulunanlar | Avec le soutien de :

- Fransa'nın Türkiye Büyükelçiliği
  Ambassade de France en Turquie
- Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA), İstanbul
  Institut français d'études anatoliennes ((IFEA), Istanbul
- Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, La Courneuve
  Archives du ministère de l'Europe et des Affaires étrangères, La Courneuve
- Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Nantes
  Archives du ministère de l'Europe et des Affaires étrangères, Nantes
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arşivleri
  Archives du ministère des Affaires étrangères de la République de Turquie
- Çankaya Belediyesi
  Mairie de Çankaya
- M. Koray Özalp
- Tek-Esin Vakfı, İstanbul
  Fondation Tek-Esin, Istanbul
- Koç Universitesi , Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
  Centre de recherche sur Ankara de la Fondation Vehbi Koç (VEKAM), Ankara

Grafik Tasarım | Conception graphique :

Tasarımhane, Akın Canko

Haritalar | Cartographie :

Utkan Emre Er